

Jana Brožovská Onderková

První rok existence Československa v Opavě a na Opavsku pohledem českého a německého periodického tisku

Jana Brožovská Onderková
Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Slezská univerzita v Opavě
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava

The First Year of Czechoslovakia in Opava and the Opava Region as Reflected in the Czech and German Periodical Press

Abstract: The aim of the study is to provide a more detailed account of the historical events in Opava between the autumn of 1918 and the first half of 1919. During this period, the Habsburg monarchy collapsed, Czechoslovakia was established, the province of Sudetenland came into being and subsequently ceased to exist, and Opava became occupied by the Czechoslovak army. Since archival sources have survived only in fragmentary form, the events in Opava and its immediate surroundings cannot be reconstructed solely on their basis, even when supplemented by other available materials such as participants' recollections preserved in memoir literature. This article thus complements the above-mentioned sources by drawing on contemporary periodical press. It proceeds from the hypothesis that political views, their practical application, and a number of further details concerning the course of events may also be recovered through the analysis and comparison of available periodicals, which were typically closely aligned with political tendencies and specific parties.

Therefore, the study traces the events as reflected in the individual extant periodicals published in Opava, in several nearby towns, or intended for readers in Opava. The information obtained has been compared across these titles, because in many cases the interpretation and description of events are strongly shaped by the authors' national and political positions. Wherever possible, the data have been further compared with other sources.

The results have demonstrated the potential of using the periodical press for historical research, particularly for supplementing factual information, tracing the development of public opinion, and analysing political partisanship in the region. However, a comparison with extant archival materials has also revealed its limitations in certain cases. The analysis of the press and its comparison with other types of historical sources further highlight the differences between the ways in which political groups communicated with voters in the periodical press and their actual political conduct.

Keywords: Czechoslovakia 1918–1919 — Opava — periodical press — Czech–German relations — Sudetenland 1918

Vymezení tématu

Studie se zaměřuje na možnost využití regionálního periodického tisku pro popis a doplnění historických událostí spojených s podzimem 1918 a jarem 1919 ve městě Opava a na Opavsku. Na podzim roku 1918 byla v Opavě vyhlášena provincie Sudetenland, která měla stejně jako provincie Deutschböhmen a Böhmerwaldgau v Čechách a Deutschsüdmähren na jihu Moravy zajistit českým Němcům naplnění práva na sebeurčení národů, proklamovaného prezidentem USA Thomasem W. Wilsonem. Vedení těchto provincií deklarovalo připojení k Německému Rakousku, jednomu ze státních útvarů, který vznikl na troskách habsburské monarchie. Měla se tak naplnit vize jednotného německého státu, jehož součástí se měly stát i výše uvedené provincie.

Problematika česko-německých vztahů v počátečním období existence Československa a téma německé iredenty v roce 1918 jsou českými i německými autory sledovány kontinuálně, v podobě přehledových monografií i specializovaných studií.¹ Studie publikované v meziválečném období jsou faktograficky poměrně spolehlivými prameny popisujícími události let 1918 a 1919. V některých pasážích textů se však projevuje nedostatek časového odstupu, jednostrannost a subjektivita.² Dalším pramenem k německé iredentě let 1918–1919 je německá a česká memoárová literatura. První tituly popisující uvedené období z pohledu německých politiků začaly vycházet nedlouho po ukončení první světové války a byly vydávány jako obhajoba politické činnosti autorů.³ Z memoárové literatury nemůžeme opomenout vzpomínky českých účastníků uvedených událostí, publikované v jubilejních sbornících z let 1919–1938, případně vydané jako komentované edice.⁴ Memoárová literatura spojená se vznikem Československa v prostředí Opavy a přilehlého regionu byla sice často vydávána s velmi krátkým odstupem, přirozeně však mnohdy odráží subjektivní pohled autorů na dobu spojenou se vznikem Československa.

Ucelené informace o dění v Opavě a na Opavsku na podzim a v zimě 1918 neposkytují ani dokumenty archivního charakteru. Torzovitě je v Zemském archivu v Opavě dochován spisový materiál vzešlý z činnosti Zemské vlády slezské,⁵ nejvyššího správního úřadu v regionu. Německou slezskou a opavskou politiku meziválečného období mohou historikovi přiblížit archivní materiály uložené v Národním archivu v Praze ve fondu Prezidium ministerstva vnitra 1918–1951.⁶ Fond obsahuje především relace policejních úředníků z politických schůzí a situační zprávy z celého regionu. Pozornost je věnována také veřejné činnosti významných představitelů politického života.

Vzhledem ke ztrátám archiválií na konci druhé světové války může být pro mapování historie regionu Opavska a města Opavy v období do konce roku 1918 důležitým historickým pramenem periodický tisk. Platí to i pro období po roce 1918, protože archivní dokumenty vzešlé z činnosti regionálních a centrálních úřadů československého státu neobsahují podrobnější informace o německých

1 CESAR – ČERNÝ 1962; KURAL 1993; JAKUBEC – PAŽOUT 2019. Ze studií vztahujících se k Opavě a k regionu Opavska a Sudetenlandu např. VALENTA 1960; VALENTA 1964; BASEL – FIDLER 1971; ONDERKOVÁ 1999; MARTINEK 2003; GAWRECKÁ 2018.

2 MOLISCH 1932; CAJTHAML – LIBERTÉ 1924.

3 OLDOFREDI [1925]. Období převratu popisuje z pohledu německé politické reprezentace Slezska ve svých pamětech také zemský hejtman provincie Sudetenland Robert Freibler. Úřední dokumenty zveřejněné v tomto díle mohou do jisté míry nahradit nedostupné archivní materiály. FREIBLER 1921. Období vzniku Rakouské republiky a jejím zahraničněpolitickým vztahům je věnován jeden svazek edice diplomatických pramenů KOCH – RAUSCHER – SUPPAN 1993. Část dokumentů se vztahuje k českým zemím a snahám českých Němců o spojení s Německým Rakouskem a Německem.

4 Ostrá Hůrka 1925; GUDRICH 1928; FICEK 1980.

5 Pro období konce roku 1918 a první polovinu roku 1919 je možno částečně využít archivní fond Zemský národní výbor pro Slezsko, fond Okresní hejtmánství Fulnek, Zemské četnické velitelství pro Slezsko a Krajský soud Opava.

6 Fond obsahuje archivní materiály centrálních úřadů Československa, ale rovněž dokumenty vzešlé z činnosti úřadů a institucí působících v československém Slezsku, které mapují dění v uvedeném regionu až v období od roku 1919.

politických uskupeních a jejich programu v uvedeném regionu. Vzhledem k tématu studie byla excerpována zpravodajská část periodik věnovaná lokálním událostem a výběrově i publicistika. Ve studii je využíván regionální periodický tisk⁷ dostupný ve fondech českých a rakouských paměťových institucí, případně digitální kopie periodik v domácích i zahraničních digitálních knihovnách.

Periodický tisk v Opavě v letech 1918–1919

Snahou autorky bylo využít dostupná německá a česká periodika vydávaná různými stranami tehdejšího politického spektra. Významným pramenem informujícím o dění v Opavě a v celém regionu Západního Slezska⁸ je pro období podzimu a zimy 1918 polovládní deník zemské vlády slezské *Troppauer Zeitung*. Společně s českým tiskem a memoárovou literaturou patří k nejdůležitějším pramenům k poznání tohoto období z hlediska faktografie i názorových proudů. Poslední číslo novin *Troppauer Zeitung* vyšlo 12. prosince roku 1918. V uvedené době už *Troppauer Zeitung* hájil zájmy německé politické reprezentace spojené s provincií Sudetenland. Německou nacionální politiku v západní části Slezska a severní Moravy reprezentoval titul *Deutsche Post (für Sudetenland)*⁹, stranický tisk Německé nacionální strany (Deutsche Nationalpartei, DNP). Jedním z tichých společníků vydavatelství Adolf Drechsler¹⁰ byl hejtman provincie Sudetenland a politik DNP Robert Freißler¹¹. Publicistická část novin obsahuje komentáře i projevy politiků a podrobně informuje o postojích představitelů této strany k československému státu. Přes negativní postoje vůči Československu projevovala *Deutsche Post* pravděpodobně díky Freißlerovi navenek realističtější přístup k politické situaci než periodikum Německé národně socialistické dělnické strany (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP) *Neue Zeit*, a to i v politicky a emocionálně vypjatém období diplomatických jednání první poloviny roku 1919.

Periodikum DNSAP *Neue Zeit* stálo na pozicích extrémního negativismu vůči Čechům, dalším výrazným rysem programu této strany byl rasový antisemitismus. *Neue Zeit* a DNSAP se kromě těchto segmentů populace vymezovaly vůči sociálnědemokratickému hnutí, které bylo vedle středostavovských nacionálů dalším konkurentem této strany. DNP a DNSAP byly nejvýznamnějšími subjekty německého politického tábora v Západním Slezsku.

Němečtí křesťanští sociálové ve Slezsku vydávali od konce roku 1918 noviny *Sudetenland*. Po úředním zásahu na počátku roku 1919 vycházelo periodikum pod

7 O historii periodického tisku v Opavě a na Opavsku pojednávají studie Michaela Rataje a Milana Rusinského. RATAJ 2016; RUSINSKÝ 1946.

8 Termín Západní Slezsko je pro účely této studie vymezen teritoriem bývalých politických okresů Opava, Bílovec, Krnov, Bruntál a Frývaldov (Jeseník). K terminologii více GAWRECKI 2003, s. 14–15.

9 Periodikum *Deutsche Post* bylo vydáváno společností Adolf Drechsler. Původně neslo název *Deutsche Post für Sudetenland*. Po úředním zákroku byl název upraven na *Deutsche Post*. Pod tímto názvem vycházel list od konce prosince 1918. Noviny *Deutsche Post* byly až do roku 1933 stranickým tiskem Deutsche Nationalpartei v československém Slezsku. V uvedeném roce byla činnost strany a jejího periodického tisku v Československu úředně zastavena.

10 RATAJ 2016, s. 387.

11 Robert Freißler (1877–1950), právník, politik. V letech 1911–1918 poslanec říšské rady za stranu Deutsche Volkspartei. Na podzim roku 1918 byl hejtmanem provincie Sudetenland a členem rakouské delegace na mírové konferenci v roce 1919. V letech 1908–1922 působil ve funkci sekretáře Obchodní a živnostenské komory v Opavě. Poté se nadále pohyboval v obchodních a podnikatelských kruzích, byl členem dozorčích rad několika podniků, v letech 1927–1935 správcem statků knížete Lichnovského. Podporoval česko-německou hospodářskou spolupráci. Ve funkci předsedy opavského Svazu průmyslníků se zasloužil o sloučení německého a československého Svazu průmyslníků (1922). Postupně se přiklonil k pragmatickému a liberálnějšímu směru německé politiky, podporoval hospodářskou spolupráci v rámci Československa. Po návratu z mírové konference se na čas opět zapojil do regionálního politického života. Stál u počátku existence středostavovské německé nacionální strany (Deutschsoziale Volkspartei, později se sloučila s DNP). Přestože svou politickou činnost v letech 1918–1919 obhájil, na úspěšnou předválečnou politickou kariéru již nenavázal. Postupně se stáhl z aktivní politiky. Do roku 1921 byl členem DNP, nadále však působil v německých národních spolicích *Bund der Deutschen Schlesiens* a *Deutscher Kulturverband*. Jako jeden ze spolumajitelů opavského nakladatelství Adolf Drechsler se podílel na politickém profilování listu *Deutsche Post* a jeho nástupce *Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren*. V polovině třicátých let varoval před radikalismem a válečným konfliktem, nevstoupil do SdP ani NSDAP. Zemřel ve Štýrském Hradci v roce 1950. MARTINEK 2003; RATAJ 2016, s. 385–390.

názvem *Das Volk*.¹² Až do počátku politiky aktivismu¹³ se i němečtí křesťanští sociálové vymezovali negativně vůči československému státu. Vzhledem k silným pozicím DNSAP a DNP přetrvával v regionální politice německých křesťanských sociálů zdrženlivý vztah k československému státu i v období aktivismu na celostátní úrovni. Na stránkách listu *Das Volk* je kromě národnostní problematiky stejně jako v dalších křesťansko-sociálních listech (kupříkladu tisku Československé strany lidové) zdůrazňován negativní vztah československého státu ke katolickému náboženství. Konfesijní otázky, především vztah církve a státu, byly styčným bodem programu všech křesťansko-sociálních stran bez ohledu na národnost. Stejně jako v novinách obou nacionálních stran je i na stránkách periodika *Das Volk* přítomen antisemitismus. V případě křesťanských sociálů byl motivován náboženskými pohnutkami.

V Opavě a v západní části Slezska ztrácela politická uskupení německých liberálů v posledních desetiletích 19. století své stoupence, jejich podíl v politickém životě stále klesal a do popředí se dostával antisemitský směr nacionálního hnutí.¹⁴ Rozpad jednotné liberální strany v posledních desetiletích 19. století ovlivnil i trh s periodickým tiskem. Opavské liberální periodikum *Freie Schlesische Presse* (redaktorem a vydavatelem byl Fritz Troger) nevyhovovalo politickým názorům místních německých nacionálů. Pro řadu představitelů opavské lokální politiky bylo příliš umírněné, zejména v národnostních otázkách a také ve vztahu k antisemitismu. Radikálové proto v roce 1891 založili vlastní mediální platformu, noviny *Deutsche Wehr* (vydavatelem a šéfredaktorem byl učitel Ludwig Pratschker). Periodikum reprezentovalo názory opavských německých nacionálů, měšťanů a živnostníků (Deutsche Volkspartei). Vycházelo do konce června roku 1918, kdy bylo jeho vydávání z finančních důvodů zastaveno.¹⁵ Po zániku *Deutsche Wehr* bylo podle zpráv českých novin utvořeno konsorcium, které připravovalo vydávání nového nacionálně zaměřeného periodika ve Slezsku.¹⁶ K tomu došlo na konci roku 1918. V přechodném období druhé poloviny roku 1918 němečtí nacionálové využívali k publikačním účelům stránek novin *Troppauer Zeitung*.

Freie Schlesische Presse vycházel od roku 1881 do května 1917 v Opavě a poté do konce března 1918 ve Vídni. V období, na které se studie zaměřuje, již nevycházel.¹⁷ Pro účely této studie tedy není z uvedených důvodů vhodným pramenem. Proto byly využity těšínské noviny *Silesia*. Liberální periodikum *Silesia* sice zpravodajsky i publicisticky pokrývalo především region Těšínska a sousedního Bílska,¹⁸ na stránkách tohoto listu však byly často zveřejňovány zprávy korespondenta velmi dobře obeznámeného s opavským prostředím.

Program strany německých liberálů oslovoval ve sledovaném období především voliče z řad průmyslníků a obchodníků na Těšínsku a v Bílsku. S politikou německých liberálů se identifikovala i další skupina voličů a tou bylo židovské obyvatelstvo, početně zastoupené v obou regionech. Židům, z nichž většina se tehdy cítila být součástí německé společnosti a ztotožňovala se s německým jazykem a kulturou, vyhovoval program liberálů především z důvodu absence rasového antisemitismu. Popularita liberálů v uvedených regionech byla spojena také s výraznými reprezentanty uvedeného politického směru, se starostou města Těšín Leonhardem Demlem (1856–1915) a bílským politikem Theodorem Haasem (1834–1909).

Částečně byla excerpována dvě periodika německých liberálů vycházející v Moravské Ostravě: deníky (*Österreichische*) *Morgenzeitung und Handelsblatt* (vycházel od roku 1913) a *Ostrauer Zeitung* (vycházel v letech 1889–1939) v Moravské Ostravě.¹⁹ Redakce obou deníků měly přehled nejen o hospodářské situaci

12 Was wir wollen 1918.

13 Aktivní spolupráce s československou administrativou byla v meziválečném období spojena především s německou sociální demokracií, křesťanskými sociály a agrárníky.

14 GAWRECKI 1970.

15 An unsere Leser 1918.

16 - ech 1918a.

17 KUBÍČEK 2001, s. 165.

18 Dnes souměstí Bielsko-Biala v Polsku.

19 ADAMUS 1935, s. 34.

v regionu ostravské průmyslové oblasti, ale také rakouské části Slezska. Periodikum *Morgenzeitung* mělo své čtenáře i v Opavě, jak dokazují polemiky vedené opavskými listy *Deutsche Post* a *Neue Zeit* s články tohoto ostravského periodika. List *Morgenzeitung* byl informován o okolnostech vyjednávání zástupců Sudetenlandu a německých podnikatelských subjektů se zástupci Zemského národního výboru a s hospodářskými organizacemi v Ostravě na přelomu listopadu a prosince 1918.²⁰ Zpravodajství obou periodik o finálních dnech existence Sudetenlandu proto můžeme porovnávat s informacemi v opavských novinách.

Německá sociální demokracie vydávala od roku 1904 v Krnově (od roku 1913 v Opavě) periodikum (*Schlesische*) *Volkspreste*. Stejně jako politikové občanských stran také němečtí sociální demokraté v roce 1918 deklarovali jako jeden z bodů svého politického programu právo na sebeurčení německého obyvatelstva v českých zemích. Avšak německá sociální demokracie v Rakouském Slezsku v čele s Hansem (Johannem) Joklem²¹ prosazovala stejný sociální a ekonomický program jako české sociálnědemokratické hnutí. Obsah uvedeného periodika ve druhé polovině roku 1918 a na počátku roku 1919 dokládá, že sociální a ekonomické otázky zůstávaly stále prioritou. Pokud je německá sociální demokracie chtěla v regionu nadále prosazovat, musela spolupracovat především s českou sociální demokracií, a to i v tomto období politických a sociálních změn.

Český politický tisk na Opavsku je ve studii zastoupen periodikem českých pokrokařů, *Opavským věstníkem*, katolický směr novinami *Naše Slezsko*, agrární hnutí listem *Slezský venkov*. Posledním českým periodikem je týdeník českých národních socialistů *Bezručův kraj*. Využitý český periodický tisk reprezentuje nejvýznamnější české politické proudy na teritoriu Opavska. Není využíván český sociálnědemokratický tisk. České a po roce 1918 československé sociálnědemokratické hnutí mělo silné pozice v sousední ostravské průmyslové oblasti, v Moravské Ostravě, kde vycházel i český sociálnědemokratický tisk, ale ten se situaci v sousední Opavě věnoval jen velmi okrajově.²² České sociálnědemokratické noviny *Opavan* byly v Opavě vydávány až od konce roku 1919.

Český tisk na Opavsku v letech 1918 a 1919 pochopitelně živě komentoval dění v Opavě a regionu. Politikové, redaktori a dopisovatelé českých periodik (Rudolf Gudrich,²³ Jan V. Červinka,²⁴ František J. Zíka,²⁵ z katolického prostředí

20 Eine Protestversammlung 1918, s. 3; Nationalsozialistische Massenversammlung 1918; Troppau von den Tschechen besetzt 1918a, s. 1.

21 Hans Jokl (1878–1935), německý sociálnědemokratický politik. Od počátku 20. století byl vůdčí osobností německé sociální demokracie v rakouské části Slezska. V letech 1911–1918 byl poslancem říšské rady. V Opavě vydával periodikum německé sociálnědemokratické strany *Schlesische Volkspreste*, které bylo tištěno v podniku Vorwärts. Jokl zastával v provincii Sudetenland funkci zástupce zemského hejtmána. V roce 1920 byl zvolen poslancem, v letech 1925–1929 senátorem Národního shromáždění republiky Československé. MYŠKA 1995, s. 60.

22 Čeští sociální demokraté vydávali v Ostravě sociálnědemokratické noviny *Duch času*, které zpravodajsky pokrývaly také Opavsko. Vydavatelem byl pozdější ostravský starosta Jan Prokeš.

23 Rudolf Gudrich (1862–1937), učitel. Stál u základů českého hasičského hnutí v Rakouském Slezsku. Aktivně se zapojil do českého národního a politického života, v letech 1909–1918 byl poslancem slezského zemského sněmu, zastupoval venkovské obce okresů Opava a Bílovec. Ve slezském zemském sněmu i v tisku hájil zájmy Čechů na Opavsku a v Rakouském Slezsku. V roce 1918 byl členem Národního výboru v Opavě, členem české delegace, která vyjednávala s představiteli rakouské správy v provincii i s představiteli zemské vlády Sudetenlandu. PAVELČÍKOVÁ 2007.

24 Jan V. Červinka (1896–1956) se vyučil typografem, po příchodu do Opavy pracoval v tiskárně Matice opavské. Věnoval se žurnalistice, publikoval mimo jiné v *Opavském věstníku*. Původně se angažoval v sociálnědemokratické straně, v průběhu první světové války se zapojil do českého národně socialistického hnutí na Opavsku. Stál u obnovy strany na Opavsku, působil jako tajemník strany a redaktor týdeníku *Bezručův kraj* a dalších periodik. Pomáhal organizovat tábor na Ostré hůrce na podzim roku 1918. MYŠKA – DOKOUPIL 2000, s. 28.

25 František Jan Zíka (1869–1931) pocházel ze zemědělské rodiny v Dobré Vodě u Pacova. Po zemědělské odborné přípravě v Českých Budějovicích, Táboře, Praze a Děčíně pracoval v technické kanceláři Zemědělské rady pro Království české v Praze. Absolvoval řadu studijních cest zejména do zemědělských regionů Skandinávie (Dánsko, Švédsko). V roce 1897 se stal tajemníkem Ústřední hospodářské společnosti v Opavě. Stal se organizátorem českého zemědělství a družstevnictví ve Slezsku, zakladatelem řady českých hospodářských spolků, inicioval zakládání zemědělských a hospodářských škol. Politicky se angažoval v agrárním hnutí, v roce 1911 se stal předsedou české agrární strany ve Slezsku. Na podzim roku 1918 byl členem národního výboru, stal se poslancem Revolučního národního shromáždění. Své rozsáhlé teoretické znalosti i praktické zkušenosti uplatňoval po roce 1918 i na Slovensku. V letech 1925–1931 vedl Ústřední družstvo a Svaz hospodářských družstev v Bratislavě. František Jan Zíka [online]. Obec Dobrá Voda u Pacova. [Cit. 14. 4. 2026]. Dostupné z: <https://www.obecdobravoda.cz/obec/frantisek-jan-zika/>

jmenujme vydavatele *Našeho Slezska* P. Jana Rýpara²⁶) byli přímými aktéry událostí v Opavě a na Opavsku na konci roku 1918 a v první polovině roku 1919. Český tisk na Opavsku problematiku česko-německého vztahu intenzivně reflektoval především v období poslední třetiny roku 1918. V roce 1919 se pozornost lokálního českého tisku přesouvala k dalším aktuálním problémům československé vnitřní (pozemková reforma, volby, vztah státu a katolické církve, výuka náboženství ve školách) i zahraniční politiky, která se dotýkala regionu Slezska (česko-polský spor o Těšínsko, Moravci). Stranický tisk se především soustředil na blížící se volby do obecních zastupitelstev.²⁷

V průběhu první světové války probíhala centralizace mediálního trhu. Vytvářel se systém stranického tisku, příkladem je periodický tisk vydávaný českou agrární stranou. V Čechách a na Moravě byl v této době ústředním stranickým periodikem deník *Venkov*. V roce 1916 ústředí české agrární strany rozhodlo o začlenění českého agrárního tisku v Rakouském Slezsku do společného portfolia tištěných médií strany. Počínaje rokem 1917 byly redakce a tisk *Slezského venkova* přesunuty z Opavy do Přerova. Redakce a administrace listu sídlily v prostorách přerovské Rolnické tiskárny, kterou vlastnila agrární strana. Také byla omezena periodicita. Místo dvou čísel za týden vycházely tyto noviny pouze jednou týdně. Straníci byli vyzváni, aby si předplatili kromě lokálního *Slezského venkova* také ústřední deník agrárníků.²⁸ Podle údajů v tiráži dochovaných čísel vycházely od poloviny roku 1919 noviny opět v Opavě, na konci roku pak splynuly s *Opavským věstníkem* v periodikum *Svobodná republika*. Přestože v letech 1918 a 1919 sídlila redakce mimo Opavu, snažila se čtenářům zprostředkovat aktuální zpravodajství z města i okolí.

Obsáhlé lokální zpravodajství z Opavy poskytovala ve sledovaném období dvě periodika, a to křesťansko-sociální *Naše Slezsko* a *Opavský věstník* Rudolfa Gudricha. *Naše Slezsko* se orientovalo na konzervativní katolické čtenáře ve venkovských obcích opavského okresu. Přestože obecně byla katolická církev považována za jeden z pilířů habsburské monarchie, české katolické hnutí v rakouské části Slezska po desetiletí podporovalo boj o jazyková a politická práva českého obyvatelstva. Svou politickou činnost stále více spojovalo s venkovským prostředím. Vzhledem k tradičním přeshraničním kontaktům s prostředím tehdy německého jižního Ratibořska se silnou komunitou konzervativních a katolicky smýšlejících Moravců, obyvatelstva slovanského jazyka, přinášelo periodikum lokální a osobní zpravodajství i z tohoto regionu. V období „převratu“ roku 1918 se *Naše Slezsko* obrátilo i na jeho obyvatele a snažilo se je aktivizovat a získat pro myšlenku života ve společném státě. Československou administrativu list v komentářích varoval před unáhlenými kroky vedoucími k sekularizaci společnosti a před útoky proti katolické církvi (za které katolíci považovali např. stržení Mariánského sloupu v Praze na podzim roku 1918). Upozorňoval, že těchto argumentů využívá říšskoněmecký tisk pro ovlivnění smýšlení této velmi konzervativní komunity. Od posledních měsíců roku 1918 stranický list českých katolíků soustředil svou pozornost na aktivity konkurenčních českých stran a na jejich kritiku.

Redakce *Našeho Slezska*, zřejmě nejlépe z českých periodik vycházejících v Opavě, po celé sledované období dokumentovala dění v Opavě, v okolí města i širším regionu. S pečlivostí si všímala detailů, nejen politických aktivit, pozornost věnovala také společnosti. A to nejen české společnosti, stejnou pozornost má na stránkách i ta německá. Zpravodajská a publicistická část *Našeho Slezska* se ve srovnání s jinými českými periodiky v období let 1918–1919 většinou vyvarovala vypjatého nacionalismu. Pochopitelně stejně jako další česká periodika nevynechal

26 Jan Rýpar (1882–1938), katolický kněz, politik. Od mládí působil v křesťansko-sociálním hnutí, po roce 1918 byl funkcionářem Československé strany lidové, členem okresního a zemského vedení strany. V letech 1918–1935 byl poslancem a poté senátorem Národního shromáždění za uvedenou stranu. Byl vydavatelem *Našeho Slezska* a současně také vydavatelem *Katolických novin* vycházejících v Hlučíně. Velmi rozsáhlá byla jeho přednášková činnost. DOKOUPIL – MYŠKA 1996, s. 108.

27 Panu Rýparovi 1919; Občanu J. V. Červinkovi 1919.

28 Změna ve vydávání 1916.

ani tento katolický list příležitost připomenout opavským Němcům neadekvátní chování vůči českému obyvatelstvu v předválečných letech.

Opavský věstník vydával poslanec slezského zemského sněmu Rudolf Gudrich, který byl jedním z politických vůdců českého obyvatelstva na Opavsku. Gudrich byl ve dnech bezprostředně následujících po 28. říjnu 1918 jednou z nejvýznamnějších osobností české Opavy, osobností, která všemi silami napomáhala k proniknutí a etablování československé administrativy (národních výborů) na Opavsku. Nejenže se účastnil jednání a porad národního výboru a byl členem delegací, které jednaly s představiteli německého Sudetenlandu, byl také přítomen převzetí obecní a zemské správy zástupci československé administrativy. V periodiku rovněž poskytoval prostor mladé české inteligenci politicky inklinující k českému pokrokovému hnutí a českému národnímu socialismu.²⁹

První číslo týdeníku českých národních socialistů *Bezručův kraj* vyšlo 28. listopadu roku 1918, tedy v době, kdy se již epizodická existence provincie Sudetenland v Opavě chýlila ke konci. Redaktorem listu byl Jan V. Červinka. Podle *Našeho Slezska* původně Červinka působil v řadách českého sociálnědemokratického hnutí.³⁰ *Bezručův kraj* byl novým periodikem na trhu a zpravodajsky ani publicisticky se nemohl vyrovnat výše uvedeným českým novinám. Redaktor Červinka přišel na Opavsko až v průběhu světové války, můžeme tedy předpokládat, že na rozdíl od redaktorů zavedených periodik neměl v té době ještě dostatek kontaktů, které by mu umožnily přinášet rozsáhlejší regionální zpravodajství.

Část regionálního zpravodajství z Opavy a Opavska doslovně zveřejňují všechny sledované české listy. Neuvádějí však zdroj zpráv.³¹ Je možné, že tyto zprávy měly propagační charakter a pro český tisk je připravovali členové Národního výboru v Opavě. Tyto zprávy byly určeny asi nejen českému obyvatelstvu, ale také opavským Němcům.

Administrativa Sudetenlandu, městská samospráva ani policejní úřady nezasahovaly proti schůzím českých politických stran, kulturním akcím a vydávání českého tisku v Opavě. Podle novinové tiráže vycházely české noviny, kromě *Slezského venkova*, nadále v Opavě. Redakce českých periodik působily v hlavním městě Sudetenlandu bez omezení nebo přerušení činnosti, což dokládá i druhé číslo týdeníku *Bezručův kraj* vydané 5. prosince 1918. Redakce ve zprávě informovala abonenty o možnostech uhrazení předplatného. Opavští zájemci mohli zaplatit i v redakci listu na opavském Horním náměstí.³²

Pokud můžeme soudit z dochovaného periodického tisku, od období konce října až prosince 1918 byly pravděpodobně zásahy cenzury jen omezené. Rozsáhlé zásahy cenzurních orgánů nalezneme pouze v textu referátu Waltra Riehla na německém Volkstagu v Opavě, uveřejněném periodikem *Neue Zeit*.³³ Informace o obsahu referátu by možná historik získal ze specializovaných publikací vydávaných německými národními socialisty. Částečně byl cenzurován projev sociálního demokrata Jana Prokeše na Ostré hůrce. Po obsazení Opavy a dalších měst Sudetenlandu se československá administrativa i vzhledem k politické situaci vrátila k již osvědčené rakouské praxi dohledu nad periodickým tiskem.

29 Čeští národní socialisté před první světovou válkou na Opavsku krátce vydávali periodikum *Slezské slovo*. Trvalejší charakter mělo až vydávání *Bezručova kraje*.

30 *Bezručův kraj* informaci potvrdil a reagoval poznámkou, že přestup je provizorní, protože národně sociální hnutí usiluje o „sjednocení dělnického tábora“. „Naše Slezsko“ o nás píše 1918, s. 4. Poštovní úředník František Mosler nazval Červinku ve svém soukromém deníku prospěchářem. FICEK 1980, s. 41.

31 Totožný článek s názvem *Jediný rozumný* uveřejnila na konci listopadu 1918 všechna čtyři sledovaná česká periodika. *Jediný rozumný* 1918a; *Jediný rozumný* 1918b; *Jediný rozumný* 1918c; *Jediný rozumný* 1918d. Ve všech excerpovaných českých novinách bychom našli i další totožné články.

32 Naším pánům odběratelům 1918.

33 Der Große deutsche Volkstag 1918, s. 2.

Správní struktura, národnostní a sociální složení Opavy a Opavska

Město Opava bylo nejen centrem stejnojmenného regionu, od roku 1851 až do správní reformy v roce 1928 bylo také hlavním městem rakouské a po roce 1918 československé části Slezska. V Opavě sídlily orgány státní správy s celozemskou působností (zemská vláda, v letech 1922–1928 zemská správa politická), samosprávných institucí (např. zemský sněm se zákonodárnou pravomocí), centrály úřadů a organizací s celozemskou působností (zemský soud, zemské finanční ředitelství, opavské poštovní ředitelství ad.) a profesních organizací (Obchodní a živnostenská komora, Notářská a advokátní komora).³⁴ Opava byla samozřejmě také centrem vzdělávání, kromě základního školství, do roku 1918 převážně německého, ve městě působila od poloviny 19. století řada německých středních škol (klasické gymnázium zal. 1848, reálná škola zal. 1851, učitelský ústav zal. 1848, obchodní škola zal. 1851, průmyslová škola zal. 1880, zemědělská škola zal. 1877).³⁵

Až do roku 1945 byl region Opavska³⁶ národnostně smíšeným územím. V Opavě výrazně převládalo německé obyvatelstvo (v roce 1910 88,6 % obyvatelstva), Češi byli ve městě menšinou (v témže roce 6,6 % obyvatelstva). V roce 1921 uvedlo v Opavě židovskou národnost 1,8 % obyvatel města (v rakouských statistikách můžeme sledovat židovské obyvatelstvo na základě náboženského vyznání).

Národnostní struktura obyvatelstva města měla vliv na školství, veřejný a spolkový život. Německý nacionalismus, podněcovaný jazykovými a státoprávními požadavky slovanských národů, pronikal od šedesátých let 19. století do Rakouského Slezska a Opavy prostřednictvím vysokoškolských studentských spolků (absolventi opavského německého gymnázia založili na vídeňské univerzitě buršenshaft *Silesia* a feriální spolek *Oppavia*).³⁷ Studentské spolky formovaly smýšlení svých členů, kupříkladu politické názory opavských starostů Emila Rochowanského (ve funkci 1892–1908) a Waltra Kudlicha (ve funkci 1908–1919). České státoprávní požadavky (státoprávní jednota historických zemí Koruny české) radikalizovaly v průběhu šedesátých a sedmdesátých let 19. století německý liberální tábor v Rakouském Slezsku, v osmdesátých letech se od liberálů oddělilo křídlo radikálních nacionálů.³⁸ Obě uvedené politické skupiny spojoval negativní vztah vůči českým státoprávními, jazykovým a školským požadavkům. V roce 1892 ovládli nacionálové politický spolek *Deutscher Verein* a obecní samosprávu v Opavě i díky hlasům českých voličů. V těchto volbách také poprvé vytvořili vlastní kandidátku i opavští Češi.³⁹

Počátky českého národního hnutí na Opavsku spadají do počátku šedesátých let 19. století, v této době bylo spojeno s *Opavským besedníkem*, prvními českými novinami ve městě. (A. Vašek, J. Lepař, V. Prasek, L. Ochrana, K. Tomášek, A. Gruda). Na konci šedesátých let 19. století se české národní hnutí v Rakouském Slezsku připojilo k českým státoprávními požadavkům (tábor na Ostré hůrce roku 1869), časem získávalo morální a materiální podporu českých organizací i jednotlivců z Moravy a Čech (např. Ústřední matice školské). Už v druhé polovině 19. století se slezští Němci snažili požadavky českého a polského obyvatelstva eliminovat. Navrhovali nové státoprávní uspořádání regionu (žádali připojení německého jazykového ostrova haličské Biale k Rakouskému Slezsku), ke snahám o posílení německého elementu v Rakouském Slezsku patřily také požadavky v oblasti školství (snahy o založení německé univerzity v Opavě na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století). Proces centralizace a germanizace země měl být

34 BARTOŠ – SCHULZ – TRAPL [1995], s. 36.

35 Tamtéž, s. 42.

36 Region Opavska je pro účely tohoto příspěvku vymezen hranicemi bývalého soudního okresu Opava. Tamtéž, s. 36–85.

37 Více PELC 2012; ONDERKOVÁ 2003.

38 Více k vývoji německého národního hnutí v Opavě a v Rakouském Slezsku GAWRECKI 1970; ONDERKOVÁ 2006a.

39 POKLUDOVÁ 2007, s. 63–65.

urychlen zavedením jazykového utrakvismu ve slovanských školách (nařízení zemské školní rady Lex Zeynek z roku 1873). Od osmdesátých let docházelo k postupnému odklonu od vládního nařízení z roku 1851, podle něhož byla jediným úředním jazykem v Rakouském Slezsku němčina. Čeština a polština byly nejprve povoleny jako druhý jazyk užívaný u soudů, v dalších desetiletích došlo k podobné úpravě i u finančních úřadů a od počátku 20. století si obecní samosprávy mohly úřední jazyk určit.⁴⁰

České školství se do roku 1918 ve městě prosazovalo jen velmi obtížně. Samospráva města odmítala vyhovět žádostem o zřízení českých škol. V roce 1883 se podařilo Matici opavské (zal. 1877) prosadit otevření soukromého gymnázia s českým vyučovacím jazykem (gymnázium bylo zestátněno roku 1898) a české obecné školy.⁴¹ První měšťanská škola s českým vyučovacím jazykem byla v katastru města otevřena až v roce 1919. Na přelomu 19. a 20. století začali Češi usilovat o otevření českého učitelského ústavu v Opavě, z důvodu velkého odporu a protestů opavských Němců však byla tato vzdělávací instituce nakonec otevřena až na počátku 20. století v Polské (dnes Slezské) Ostravě.⁴²

To, že Opava byla politickým centrem rakouské části Slezska, ovlivňovalo také sociální strukturu obyvatelstva. Podle příslušnosti k jednotlivým profesím tvořili vysoké procento ekonomicky aktivního obyvatelstva ve městě úředníci, vojáci, živnostníci a příslušníci svobodných povolání. Působila zde také řada kulturních institucí a zejména od šedesátých let 19. století se podobně jako v dalších městech českých zemí rozvíjel spolkový život. Impulsy k rozvoji spolkového života paradoxně dávalo i národnostní složení obyvatel uvedeného regionu a jejich vzájemný poměr.

Soudní okres Opava, který město obklopoval, byl národnostně smíšeným okresem. Podle výsledků posledního předválečného sčítání lidu v roce 1910 tvořili Češi téměř polovinu obyvatelstva okresu. Při prvním poválečném sčítání v roce 1921 počet obyvatel československé národnosti v soudním okrese Opava přesáhl 50 %.⁴³ Většina obyvatel obcí ležících v bezprostředním okolí Opavy se již v období před rokem 1918 hlásila k české obcovací řeči.

Poslední dny existence habsburské monarchie v Opavě

Neudržitelnost politického systému a smýšlení o budoucnosti, která již nebyla spojena se stávajícím státním útvarem, ukázaly dvě politické manifestace z podzimu 1918, které nalezly široký ohlas v periodickém tisku.

Dne 22. září 1918 proběhl český tábor lidu na Ostré hůrce u Háje ve Slezsku, který podpořil požadavky proklamované v Tříkrálové deklaraci.⁴⁴ Zpravodajství českého tisku o průběhu tábora mělo veřejně deklarovat jednotu české společnosti ve Slezsku. Česká periodika volila rozdílný způsob, jak získat své čtenáře pro myšlenku československého státu. Redaktor *Našeho Slezska* oslovil konzervativní a pravděpodobně většinou pasivní katolické obyvatelstvo podobně jako duchovní z kazatelny. „[...] Bylo tábora lidu na Ostré Hůrce pro Opavsko potřeba. [...] lid slezský dosud ještě hromadně nepromluvil, že i on se hlásí k zásadě o sebeurčení národů, že chce, aby to, co Bůh spojil jednou řečí, jedněmi mravy, jedním duchem nebylo lidmi trháno, aby to jednou velkou rodinou dále zůstalo. ‚Československý (sic!) stát‘. Ta slova červeně malovaná vznášela se na bílém plátně nad řečnickou tribunou; ta slova byla vepsána v duše jednotlivých účastníků. ‚Československý

40 MÜLLER 2006, s. 257.

41 KNAPÍKOVÁ 2007.

42 ONDERKOVÁ 2006b.

43 Kompaktní německé osídlení začínalo na západ, severo- a jihozápad od města Opavy. Ve Slezsku pokrývalo oblast Vítkovska, Oderska, Krnovska, Bruntálska a Jesenicka.

44 Tříkrálová deklarace byla prohlášením českých poslanců říšské rady a zemských sněmů historických zemí. Text požadoval reorganizaci monarchie a spojení českých zemí a Slovenska v autonomní celek. GALANDAUER 1988, s. 151 a násl.

stát'; pokaždé když padla tato slova z úst řečníků, vypukaly davy lidstva v bouřlivý souhlas. Ta myšlenka Československého státu žije. Je na postupu. Strhuje pořád nové tisíce vlažných, nedůvěřivých a nerozhodných. Ta myšlenka se už zabít nedá. [...]“⁴⁵ Redakce *Našeho Slezska* se v textu vyhýbala citování z projevů táborových řečníků, pouze je obecně, a ne vždy přesně popsala.

Slezský venkov ve své reportáži vysvětloval zemědělcům, co tato změna přinese jim – zemědělcům a kovozezemělcům. Využil projevu českého sociálního demokrata Zikmunda Witta, který na táboře prohlásil: „[...] Jedná se s námi jako s cizozemci, nechtějí znát náš jazyk (Hanba!). Jak se šetřilo našich svobod, dokazují události před válkou, kdy účastníci slavnosti v Kateřinkách byli stlučeni adepty germánské kultury. Nejlepší půda ve Slezsku patří cizákům, kteří s lidem necítí. Zemský sněm je čeledníkem hraběcího pohlavára, jenž neomezeně rozhoduje o našich požadavcích. Ostravský revír je ohromnou otrokárnou, kde velekněží zlatého telete berou dělníku i duši a znásilňují jej ve výchově dětí. Chceme státní samostatnost pro celý československý kmen. Toho cíle dosáhneme, poněvadž požadavek náš shoduje se se snahami veškerého vzdělaného světa, je nejvyšším ztělesněním sebeurčení národů, jež vykoupí nás ze strašných muk, ze jha kapitalismu. [...] (Bouřlivý souhlas).“⁴⁶

Tento sociálně a národně laděný projev měl v uvedené situaci sílu k mobilizaci přítomného venkovského obyvatelstva – nejpočetnější vrstvy české společnosti na Opavsku – možná více než pro některé nejasná představa státoprávní změny. Vhodně formulované argumenty pojmenovaly hlavní problémy opavského Slezska – nerovnoprávnost češtiny a němčiny, omezenou možnost podílet se na správě země a sociální problémy českého venkova. Witt vytvořil atmosféru pro další řečníky, kteří se věnovali hlavnímu tématu, a tím byl požadavek „československého státu“. V momentu publikování posloužily argumenty poslance Witta i občanským stranám, na venkově zejména agrárářům. Posluchači a čtenáři mohli nabyt dojmu, že založení československého státu pomůže i jim vyřešit problémy každodenního života.

Průběh shromáždění ukazuje i na zdrženlivé chování administrativy. Přestože úřady nepovolily konání akce mimo uzavřené prostory, vládní komisař (česky smýšlející policejní úředník Jan Wiedermann) proti táboru lidu nezasáhl. Redaktor novin *Troppauer Zeitung* vysvětloval zdrženlivé počínání vládního komisaře takto: „z důvodu možných obětí, které by nebylo možno nijak ospravedlnit.“⁴⁷ Možná takto uvažovali také úředníci při volbě policejního dohledu nad celou akcí.

Krátké zprávy v denním tisku dokládají proměnu nálady a chování českého i německého obyvatelstva v Opavě. České obyvatelstvo se začalo hrdě hlásit ke svému mateřskému jazyku a ke státoprávním požadavkům. Část opavských Němců již tehdy pochopila, že se bude muset přizpůsobit novým poměrům. Ukazuje to „reportáž“ *Slezského venkova* popisující běžnou událost – příjezd vlaku vezoucího účastníky české manifestace na opavské Severní nádraží: „[...] Vlak vjíždí do opavského nádraží a tu ještě ve vlaku zazní poznovu, zpočátku ojediněle, pak čím dále tím mohutněji velebná naše hymna ‚Kde domov můj‘. Ta zaznívá celým peronem, účastníci procházejí vestibulem za zpěvu této hymny a až jest na nádraží shromážděno veliké množství lidstva druhé národnosti, nepadají brány nádraží opavského a ani k té nejmenší výtržnosti – díky ukázněnosti našeho lidu – nedochází. Němci dívali se a poslouchali, co se to děje, nikdo z nich neopovážil se – jak jindy bylo jejich zvykem – nějakou poznámku učiniti. Ztichli při zpěvu naší hymny národní a nechali nás s klidem odejít. I po ulicích opavských i ve vnitřním městě zpívány byly národní písně a přece se Jahnův pomník, o kterém při odhalení řečník pronesl, kdyby se měla Opava stát českou, že musí se rozpadnouti v prach a popel – nerozpadl. Jest viděti, že pánům Němcům opavským dnes dochází již dech; nemají už odvahy, vyháněti Čechy z Opavy. Dochází jim dech i v jiném směru. Kol do kola

45 Tábor lidu 1918, s. 1.

46 Hrdý projev 1918, s. [1].

47 Eine tschechische Kundgebung 1918.

Opavy jsou české obce a do těch se rádi opavští Němci pro trochu toho jídla obracejí a vědí, že kdyby se byli v neděli dost malé provokace dopustili, že byl by jako po kateřinské slavnosti, konec jejich nafoukanosti a drzosti. Proto ať si opavští Němci dobře zapamatují, že nejsme již těmi, s kterými možno nakládati se zvůli. [...]“⁴⁸

Politická reprezentace slezských Němců se také snažila legitimizovat své politické kroky a prezentovat je jako výsledek vůle národního společenství. Opavská městská rada zaslala rakouskému císaři rezoluci, ve které zdůrazňovala věrnost slezských Němců koruně.⁴⁹ Vydala prohlášení vyzdvihující důležitost mírové koexistence německého a českého obyvatelstva. Český tisk reagoval jednohlasně. Připomněl opavským Němcům a jejich politickým předákům, jak po zahájení první světové války toto mírové soužití Čechů a Němců v Opavě vypadalo a který politický směr převažoval mezi německým obyvatelstvem Opavy: „[...] Proč opavská radnice, která i za dob míru neustále šilhala za blízké hranice, která tonula v záplavě pruských praporů, v záplavě velkoněmecké trikolory, která nikdy nevítila člena rakouského panujícího domu s takovou okázalostí, jako před lety německého císaře, který se zde ani nezastavil a opavským Němcům za oslavu nepoděkoval – neřídila tuto svoji prosbu do Berlína? Opavští Němci a žítí v míru s okolními Čechy? Nedala opavská radnice již tolik nesčetných důkazů tohoto mírového a pokojného spolužití se slovanským obyvatelstvem? Nemá pro ně ani českých tiskopisů, nezná jejich řeči, která je jí nesrozumitelnou a v Opavě nepřipustnou – tak si představuje opavská radnice klidné spolužití! Víme všichni velmi dobře, jak zachovala se opavská radnice ve dnech 12. července roku 1914, kdy za assistance městské policie byli Češi znásilňováni, týráni a zkrvaveni za to, že přišli na matiční slavnost, kdy německá luza opavská demolovala české školy, české obchody za hurónského řevu. Kdo to byl, který řval ‚Nieder mit den Cechen!‘ na počátku války? To není ono klidné spolužití, které nyní dr. Krommer, jeden z hlavních štváčů, hlásá – ze strachu o svou kůži a svůj – žaludek. Může být bez starosti. Naše kultura je zcela jinačí než německá, my netrýzníme nikoho, my neubližujeme nikomu, ale chceme své právo, které také dostaneme proti všem odporům opavských Němců. [...]“⁵⁰

Německá politická reprezentace Západního Slezska a Opavy se stejně jako české politické strany snažila mobilizovat nejširší vrstvy obyvatelstva. Německou odpovědí na český tábor lidu byla akce nazvaná *Deutscher Volkstag*, která proběhla 15. října 1918 v Opavě. Řečníci z řad německých politiků a národních pracovníků odmítali vytvoření československého státu. V projevech zdůrazňovali, že budoucnost německých částí Rakouského Slezska je v Německém Rakousku. Jednotu obyvatelstva však německé shromáždění – Volkstag – v Opavě neukázalo. Shromáždění se neúčastnili zástupci německé sociální demokracie, sociálnědemokratický stranický tisk ostře polemizoval s řečníky na tomto shromáždění, zejména s projevem Waltra Riehla, předáka konkurenční strany DNSAP. Kritizoval pokrytectví měšťanských stran a DNSAP v národnostních otázkách. Němečtí sociální demokraté sice souhlasili s právem na sebeurčení pro jazykově německé oblasti Slezska, odmítali však neutralizaci Ostravska a Těšínska (tedy oblastí s většinou obyvatel slovanského jazyka) propagovanou Riehlem i občanskými stranami: „S takovým druhem lidí,

48 Hrdý projev 1918, s. [2].

49 Verhandlungsschriften 1918, s. 176–178.

50 Redaktor *Slezského venkova* připomněl opavským Němcům Matiční den v červenci 1914, kdy došlo v Opavě ke střetům mezi českými účastníky slavnosti a stoupenci německých nacionálů, které podporovali i představitelé opavské samosprávy. – ech 1918b. Polemika *Našeho Slezska* reagovala o něco věcněji. Představitelům opavské samosprávy opětovně připomněla české požadavky v oblasti základního školství, zavedení českého úřadování nebo možnost vyvěsit české nápisy na soukromých podnicích. V této souvislosti autor uvedl i příklad vlastního listu. Redakce *Našeho Slezska* na Ostrožné ulici byla označena cedulí s českým nápisem. Strážníci obecní policie na příkaz magistrátu tuto ceduli z budovy odstranili, „aby prý nebyl uražen německý ráz města Opavy“. Odvolání byla neúspěšná. Redaktor dále na příkladech polemizoval s textem německé rezoluce: „Může se to nazvat pokojem a mírem, ve kterém jste žili dříve s českými obyvateli města? Ne – pánové – to není mír a pokoj – to je boj, boj na nůž, jenž jste nám už dříve vypověděli.“ Samozřejmě neopomněl detailně popsat průběh české matiční slavnosti roku 1914. Otevřený list 1918.

kteří vykládají právo na sebeurčení národů tak, že chtějí zabírat slovanská území, nemůžeme spolupracovat. Za těchto okolností nemůžou mít sociální demokraté nic společného s občanskými stranami.“⁵¹ Německá sociální demokracie na podzim roku 1918 podobně jako další německé strany vznesla požadavek práva na sebeurčení pro německé obyvatelstvo v českých zemích a vyzvala stranické organizace ke společnému postupu s ostatními německými politickými subjekty. Společný postup německých politických subjektů (a analogicky jednotný blok českých politických subjektů) byl však již v této době limitován politickým programem.

Pouze národně socialistický *Neue Zeit* uvedl i další podrobnosti, které *Troppauer Zeitung* raději vynechal. Byly to detaily, které mohly narušit obraz německé jednoty. List *Neue Zeit* v článku *Wo waren die Troppauer*⁵² uvedl, že velká část účastníků akce přijela do Opavy z jiných částí země (některé z firem zaplatily svým zaměstnancům cestovné i denní mzdu). Opavští Němci, zejména státní zaměstnanci, úředníci, radní a učitelé středních a základních škol, akci ignorovali. Důvodem byly podle redaktora obavy a nejistota z budoucnosti. Pragmatický přístup středních vrstev opavské německé společnosti noviny kritizovaly, označovaly takové chování jako národní vlažnost. Příslušníci těchto profesí si však byli vědomi, že angažovanost v nevhodnou dobu může poškodit jejich profesní budoucnost. Nízkou účast potvrzuje i zpravodajství českých novin, které ještě uvedlo, že pro podporu účasti na německé akci byla zajištěna mimořádná dodávka 50 kilogramů hovězího masa pro opavské hostince.

Opava a vznik Československa

Zájem všech čtenářů, politiků i představitelů státní správy se na podzim roku 1918 soustředil pochopitelně zejména na ukončení válečného konfliktu. I z oficiálního zpravodajství novin *Troppauer Zeitung* však bylo všem čtenářům v první polovině října 1918 jasné, že celý dosud formálně existující stát prochází hlubokými změnami. Komentář těšínského periodika německých liberálů *Silesia* ještě 12. října 1918 odmítal úvahy o rozpadu habsburské monarchie a vzniku národních států. Autor sdílel přesvědčení „že z vlastní zkušenosti ví, že nikdy nedojde k rozpadu Rakouska, protože jeho národy jsou příliš propojené a případný rozpad by zanechal pouhé bezvýznamné celky.“⁵³ Avšak ve stejném čísle *Silesia* uveřejnila výzvu německému obyvatelstvu k účasti na německém Volkstagu v Opavě s názvem „Probud se, německé Slezsko! Tvá zděděná půda se má stát součástí československého státu, který má vzniknout, němečtí Slezané se mají stát občany tohoto státu, státu, v němž budou mít Češi převahu.“⁵⁴

Zpravodajství německých novin o českých aktivitách mělo mobilizovat a stmelit německé obyvatelstvo a vytvořit tak podmínky pro realizaci plánů na vytvoření samostatných německých provincií na českém území. Zřejmě z tohoto důvodu *Troppauer Zeitung* dne 13. října 1918 obsáhle citoval prohlášení člena prezidia Českého svazu (klubu českých poslanců na říšské radě) Vlastimila Tusara. Prohlášení končilo slovy, které je možno interpretovat jako oznámení toho, že český národ je suverénním subjektem: „Dáme si ústavu, která nám bude vyhovovat. Rozhodneme si o našich budoucích vztazích se sousedními vládami a odmítneme všechny pokusy Vídně a Budapešti o vměšování.“⁵⁵ V českých i německých novinách se začaly objevovat informace o bojích československých legionářů. Česká periodika v polovině září 1918 s nadšením sdílela zprávy o politických jednáních prof. Masaryka a generála Štefánika. Referovala o uznání Čechoslováků za „válčící moc“,

51 Wer hat gewandelt 1918.

52 Wo waren die Troppauer 1918.

53 Was geschieht mit Österreich 1918.

54 Wach auf Deutschschlesien 1918.

55 Stimmung im tschechischen Lager 1918.

popisovala situaci československých legií v Rusku i v zemích Dohody. *Slezský venkov* přetiskoval zprávy o probíhajících státoprávních změnách, jak je zachycovalo zpravodajství vídeňských a budapeštských novin: „Dle N.[eue] F.[reie] P.[resse] napsal dr. Dillon [...] ‚Český stát musí býti zřízen jako stát zcela neodvislý [...] Uherské Slovensko bude bezpodmínečně přivtěleno Čechám.‘ [...] Posl. dr. Zahradník byl nedávno dotazován maďarským žurnalistou, zpravodajem listu Uj Nemzedek, co soudí o otázce uherského Slovenska. Dr. Zahradník prohlásil v odpovědi, že český národ neupustí od nároku na uherské Slovensko, ať se děje cokoliv. ‚Chce-li se dnes Vídeň neb Budapešť smířovati, pak musím říci,‘ pokračoval dr. Zahradník, ‚že to jest již pozdě. Z našeho programu nic neslevíme. [...] My v boji za společnou věc vytrváme až do vítězného konce.‘“⁵⁶

Agrární *Slezský venkov* dne 26. října pod titulkem *Doba přerodů* ve zkratce popisuje poslední dny monarchie, v dalším článku pak zveřejňuje společné prohlášení Českého svazu a Národního výboru, „[...] že česká otázka přestala býti otázkou vnitřní úpravy Rak.-Uherska. Stala se otázkou mezinárodní, společně se všemi otázkami světovými bude řešena. [...] Národní výbor má povinnost prohlásiti jménem veškerého českého lidu, že není jiného řešení české otázky, nežli naprostou státní samostatností a neodvislostí zemí československých.“⁵⁷

Vznik československého státu byl ve většině německých periodik oznámen strohou informací. Výjimkou bylo periodikum *Silesia*, které 20. října 1918 v komentáři konstatovalo, že „válka je prohraná“, dále svým čtenářům věcně, bez dalších vlasteneckých frází a urážek národních rivalů sdělilo, že se „stát Čechů stal skutečností, v rozsahu, o jakém se Čechům nikdy nesnilo.“⁵⁸ *Troppauer Zeitung* ohlásil vznik Československa svým čtenářům 31. října 1918 krátkou agenturní zprávou, obdobně oznámil abdikaci císaře Karla. Dne 3. listopadu 1918 pak informoval o zániku monarchie a jejím „rozpadu na menší národní státy“. Autor zprávy zdůrazňoval klidný průběh událostí a vyjádřil přesvědčení, že i další vývoj bude probíhat v klidu a v souladu s principy sebeurčení národů.

Telegram o vyhlášení československého státu byl do Opavy doručen 29. října 1918. České noviny čtenáře podrobně informovaly o jednání delegátů národního výboru se zemským prezidentem Adalbertem Widmannem a správcem okresního hejtmanství. Další jednání proběhla s ředitelem poštovního a telegrafního úřadu. Popisují i pokus navázat jednání s opavským magistrátem. Delegace národního výboru byla napadena davem, který strhával české prapory a ničil majetek českých spolků a podniků ve městě. Opavská obecní policie pouze nečinně přihlížela. Jak poznamenal *Slezský venkov*: „Hlavním strůjcem všech politických excessů byl, jak ani jinak býti nemůže, syn opavského starosty Kudliča.“⁵⁹ Pouliční výtržnosti podle zprávy *Slezského venkova* netrvaly dlouho, „neboť na nátlak opavské radnice bylo nařízeno, že strhování českoslovanských (sic!) trikolor se na dále trpěti nebude.“⁶⁰

Venkovské členy národního výboru doprovodil na nádraží za zpěvu národních hymny, písně *Hej, Slované* a provolávání slávy českému státu, Wilsonovi, Masarykovi a českým legiím kordon českých vojáků a důstojníků opavské posádky. Druhý den přijel ranní vlak z (Ostravy) Svinova „ověnčen a opentlen v národních barvách a v čelo lokomotivy upevněna tabule s nápisem Československý stát, která se na táboře na Ostré Hůrce skvěla nad tribunou“.⁶¹ Sebevědomí české společnosti v Opavě ukazují i další krátké zprávy denního tisku z listopadu 1918.⁶² České noviny popisovaly možné důsledky eskalace situace: „[...] Nehrejte si s ohněm! Budou-li se tyto německé násilnosti opakovati, pak nesmíte se diviti, když české obyvatelstvo sáhne k represáliím, které by vás mohly velice nemile se dotýkati. Uvažujte o tom,

56 Čechoslováci 1918a; Čechoslováci 1918b.

57 Doba přerodů 1918; Národní výbor 1918.

58 Neu-Oesterreich 1918.

59 Prohlášení československého státu 1918.

60 Tamtéž.

61 Triumfální odjezd 1918; Ověnčený vlak 1918.

62 Prvá česká mše 1918.

zdali bude pro vás lépe, kdyby snad mělo dojít k tomu – jen zase následkem vašich násilností – že bude Opava vojensky naší armádou dobývána? Vždyť pak jako vzbouřené město budete museti platiti válečnou kontribuci a při takovýchto případech dojde i k boji, v němž může vzít zbytečně několik životů lidských ze své. Umoudřete se a upozorněte svoji mládež na následky jejich násilnického počínání. Neučiníte-li tak a budou-li se násilnosti opakovati, nenaříkejte potom, že děje se vám křivda, dojde-li k represáliím; pak vyčítejte sami sobě, že jste je zavinili a že jste nás ke kroku tomu vydráždili. [...] Rozvažte si vše, dokud jest ještě čas.“⁶³

Provincie Sudetenland

Na podzim 1918 se vzhledem k vývoji politické situace ve střední Evropě i v jednotlivých regionech Rakouského Slezska začaly rozcházet priority německé regionální politiky. Politická reprezentace Němců Západního Slezska se přihlásila k Německému Rakousku. Německá periodika Západního Slezska proto sledovala a podporovala především zrod a krátkou existenci německé provincie Sudetenland, která měla být součástí uvedeného státního útvaru.⁶⁴ Informace nalezneme rovněž v regionálním tisku vycházejícím v oblastech, které se měly stát součástí této provincie. Události posledních měsíců roku 1918 v Opavě spojené s provincií Sudetenland zaznamenával především tisk vázaný na představitele této provincie, zemského hejtmana Freißlera a jeho zástupce Jokla, *Troppauer Zeitung* a *Schlesische Volkspresse*. Česká periodika se zaměřovala na činnost českých národních výborů. Podrobně také dokumentovala přečiny a porušení zákona, kterých se dopouštěli opavští Němci a příslušníci německého Volkswchru vůči českému obyvatelstvu. Společně se vzpomínkami českých účastníků „převratu“ v roce 1918 byly informace českého tisku základním pramenem pro popis událostí ve městě a blízkém okolí.

Politikové obou národních táborů si zjevně nepřáli eskalaci situace. V období všeobecné zásobovací krize hrozilo vyhrocení sociálních konfliktů, které snadno přerůstaly v ozbrojená střetnutí. Periodika detailně referovala o událostech ve východní Evropě, později se stejnou důsledností popisovala krvavé revoluční excesy ve Vídni, Budapešti a v řadě německých měst. České i německé noviny vyzývaly obyvatelstvo ke klidu, k respektování pokynů četnictva, které bylo v některých regionech jedinou formací schopnou zajistit veřejný pořádek. Obavy a strach z levicového radikalismu, bolševismu a extrémního nacionalismu byl možná i motivací k větší kooperaci mezi českou a německou stranou. Výjimkou mezi periodiky byl německý národně socialistický list *Neue Zeit*, který se ani v tomto období nezdržel nepříměřených verbálních útoků vůči českému a židovskému obyvatelstvu.

Provincie Sudetenland netvořila kompaktní území. Hlavní město provincie Sudetenland Opava bylo sice z velké části německé, vesnice na východ od města však byly jazykově české.⁶⁵ Na západě byla situace podobná, město obklopoval pás českých vesnic v šíři asi 12 km. České vesnice nebyly součástí provincie. Vláda Sudetenlandu jednala s opavským národním výborem o vytvoření koridoru mezi Opavou a územím s kompaktním německým osídlením na západě a severozápadě (území Bruntálska a Krnovska) a také s dalšími regiony provincie. S velkou dávkou jízlivosti komentoval postavení Opavy jako hlavního města německé provincie

63 Německému obyvatelstvu 1918.

64 Představitelé německé politiky v českých zemích rozpracovali od roku 1917 několik variant uspořádání poválečných poměrů. Nejpravděpodobnějšími byly federalizace monarchie nebo rozpad monarchie na národnostní státy. V případě rozpadu monarchie na samostatné národní státy počítali němečtí politikové se samostatností území obývaného německým obyvatelstvem a plánovali jeho integraci do jednotného německého státu. Němečtí poslanci z Čech vyhlásili v létě 1918 na půdě říšské rady požadavek na vytvoření provincie Deutschböhmen. Reprezentace Němců ze severní Moravy a Slezska vyhlásila obdobný požadavek na zřízení provincie Sudetenland dne 29. září 1918. K formální realizaci těchto snah došlo 21. října 1918 vyhlášením státu Německé Rakousko. BASEL – FIDLER, 1971, s. 32; FREIßLER 1921, s. 49–50; GAWRECKÁ 2018, s. 15–20.

65 Obdobná situace byla v dalších oblastech provincie Sudetenland na Kravaňsku (část dnešního Novojičína) a Hřebečsku (oblast Moravské Třebové a Lanškrouna).

Sudetenland list *Bezručův kraj*, který takto čtenáři jednoduše vysvětlil situaci německé iredenty: „[...] sídelní město, ‚jeho vlády‘, Opava sedí uprostřed českého kraje jako švestka v knedlíku. Jediný pokyn stačí a sídelní město ‚vlády‘ bude odříznuto od ‚Sudentenlandu‘.“⁶⁶

Noviny *Troppauer Zeitung* se na konci října 1918 sice snažily navodit situaci plynulého přechodu do nové doby a uklidnit tak obavy a nejistotu, které plynuly z nestabilní hospodářské, sociální, bezpečnostní a politické situace, avšak pro obyvatelstvo Opavy nastávalo období nejistoty. Podle zprávy *Slezského venkova* opavští obchodníci se zbraněmi a střelivem vyprodali 30. října veškeré zásoby zbraní i munice.⁶⁷ Následujícího dne proběhla v Opavě slavnostní proklamace nového státu – Německého Rakouska a jeho součásti, provincie Sudetenland. S velkým zanícením a patosem líčil redaktor listu *Troppauer Zeitung* zasedání městské rady za přítomnosti členů opavské organizace Volksrat.⁶⁸ V textu autor zdůrazňoval, že v tomto sdružení jsou zastoupeny všechny názorové a sociální vrstvy obyvatel města. Uvedl, že zasedání se poprvé účastnili zástupci německé národně socialistické a německé sociálnědemokratické strany. A jak bylo v tomto revolučním období zvykem, byli přítomni i příslušníci branné moci, důstojníci i mužstvo.⁶⁹ Motívem takto obsáhlého popisu byla snaha mediálně manifestovat jednotu německého obyvatelstva. Opavští Češi získali zastoupení v obecní samosprávě až v lednu 1919.

Úvodník listu *Troppauer Zeitung* z 15. listopadu 1918 sděloval čtenářům, že německorakouský stát bude republikou. A slavnostně oznámil spojení Německého Rakouska a Německa do jednoho státního útvaru zahrnujícího všechny německé kmeny.⁷⁰ Jak uvádí text, naplnily se tak sny několika generací usilujících o vytvoření jednotného německého národa.

Druhé vyhlášení provincie německorakouského státu Sudetenland proběhlo v Opavě 2. listopadu 1918. Německý nacionál Robert Freišler a sociální demokrat Hans Jokl, zplnomocnění státní radou (vládou) Německého Rakouska k převzetí správy v provincii, zahájili po návratu z Vídně jednání se zemským prezidentem Widmannem. V rámci této schůzky se podle zpráv českého tisku oba politikové pracovně setkali s delegací národního výboru.⁷¹ Obě delegace jednaly za přítomnosti zemského prezidenta o bezpečnostní situaci a zásobování regionu. Tématem jednání bylo také předání a reorganizace správy.

Další jednání zástupců provincie Sudetenland a Zemského národního výboru pro Slezsko probíhala v Polské (dnes Slezské) Ostravě 9. listopadu a 2. prosince 1918.⁷² Delegace se dohodly na rozdělení zemských úřadů, zemské vlády, finančního a poštovního ředitelství. Okresní hejtmanství v Opavě a okresní soud měly být rozděleny na německou a českou část, správce opavského okresního hejtmanství Otto Kunz se rozhodl složit přísahu československému státu. Na prosincovém jednání řešili čeští a němečtí zástupci otázku opavského koridoru a jeho správu a samosprávu. Dalším bodem programu bylo vymezení teritoria pro působení

66 Opava se hrozně chmuří 1918.

67 V pozdních hodinách 1918.

68 Německé organizace sdružující zástupce německých politických stran a národních spolků. Uvedená uskupení působila v některých regionech již v době před vypuknutím války. Po obnovení ústavního života v habsburské monarchii v roce 1917 obnovila svoji činnost. V roce 1918 plnila stejný účel jako národní výbory v českých krajích. Více CESAR – ČERNÝ 1962, s. 72–73; SCHMIED 1985.

69 Die Geburtsfeier 1918.

70 Der Tag der Befreiung 1918.

71 Jednání Národního výboru 1918.

72 Starostové českých obcí a národní výbory přilíhli nesouhlasili s kontakty a jednáním s představiteli slezských Němců. František Mosler k tomu ve svém deníku v záznamech z 11. a 12. listopadu uvádí: „Bylo ostře odsuzováno paktování zemského národního výboru s poslancem Wittem v čele (sociální demokrat a Žid) s německou vládou Sudetenlandu o dohodu. [...] Bylo usneseno paktování s německou vládou Sudetenlandu odsoudit a ohradit se jak v Polské Ostravě (sídle zemského národního výboru), tak i v Praze. [...] Poslanec Rudolf Gudrich je také mezi paktýři, neboť psal do *Opavského věstníku*, jehož je redaktorem, že jsme se porovnali se zástupci Sudetenlandu a píše tam dále o nové korunní zemi. Br. Šafář mu to však při prohlídce kartáčového otisku vyhodil.“ FICEK 1980, s. 41–42.

ozbrojených složek české Národní gardy a německého Volkswehr, dále také hospodářské otázky, distribuce potravin a zdravotnictví.⁷³

V prvních dnech listopadu 1918 zemský prezident Widmann abdikoval, jeho pravomoci převzal jeden z úředníků zemské vlády Rudolf Fürer von Haimendorf s titulem zemský správce. Souběžně pokračovala politická jednání uvnitř německého tábora. Společně se zástupci německých politických stran vydalo vedení provincie prohlášení, které vyzývalo německé obyvatelstvo všech sociálních vrstev ke sjednocení na národním základě. Varovali před „[...] vábením a sliby Čechů, kteří vás chtějí nalákat do své nové říše, aby vás nakonec vyhladili a zničili [...]“.⁷⁴

Po odjezdu zemského prezidenta byla podle novinových zpráv *Našeho Slezska* v budově zemské vlády po krátkou dobu umístěna kancelář národního výboru. Poté, co správu v Opavě formálně převzala administrativa provincie Sudetenland, přesídlila kancelář národního výboru do českého Matičního domu.⁷⁵ Paralelně se správními a samosprávnými orgány Sudetenlandu působila v Opavě i stará zemská vláda, protože východní část Slezska se nestala součástí provincie Sudetenland. Její reálná pravomoc se vztahovala pouze na politický okres Frýdek, protože ve většině Východního Slezska (Těšínsko, Karvinsko, Bílsko) převzala moc polská Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego.

Podobně tomu bylo i v případě zemského sněmu. Ihned po příjezdu do Opavy zorganizovali oba zástupci státní rady zasedání provizorního zemského shromáždění provincie. Poslanci provizorního shromáždění nevzešli z řádných voleb, základ tohoto sboru tvořili němečtí poslanci zvolení do říšské rady v roce 1911 v obvodech, které byly součástí provincie, kooptováni byli zástupci sociální demokracie. Až do prosince 1918 formálně existoval také původní Slezský zemský výbor z předlitavské éry, do něhož byli kooptováni čeští a polští poslanci a zástupci sociální demokracie. V tomto složení se výbor pod vlivem událostí posledních měsíců roku 1918 nikdy nesešel.⁷⁶

Slavnostní zasedání prozatímního shromáždění provincie Sudetenland proběhlo 16. listopadu 1918. *Troppauer Zeitung* označil tuto událost za den velkých oslav. Vláda provincie Sudetenland a opavský magistrát vyzvaly obyvatele města, aby vyvěsili na své domy všenněmeckou černo-červenozlatou trikolóru nebo červeno-bílo-červené vlajky Německého Rakouska. Vlajkami Německého Rakouska byly tento den ozdobeny i veřejné budovy.

Realitu Sudetenlandu nalezneme až v inzertní části periodika. Na podzim roku 1918 se zvýšil zájem opavských Němců o kurzy českého jazyka. Dne 15. listopadu 1918 vyšel kupříkladu v *Troppauer Zeitung* inzerát oznamující otevření kursu českého jazyka pro začátečníky.⁷⁷ Kurzy češtiny pro různé jazykové úrovně pak poskytovatelé inzerovali i v dalších měsících. Mezi frekventanty bychom pravděpodobně našli řadu státních zaměstnanců a také podnikatele a živnostníky, kteří velmi citlivě reagovali na měnící se politické poměry.

Hospodářská situace provincie Sudetenland

Vytvoření této německé provincie znamenalo také narušení dosavadní hospodářské kooperace. Oblasti Sudetenlandu chyběla především základní surovina pro chod průmyslové výroby a dopravy – černé uhlí. Politické špičky se tento problém snažily řešit od samého počátku existence provincie. Vedení provincie Sudetenland se neúspěšně snažilo zajistit dodávky uhlí z Německa. Při jednání se zástupci

73 Zemský archiv Opava, fond Zemský národní výbor pro Slezsko, kart. 12, inv. č. 21; Schůze Národního výboru 1918.

74 Bürger 1918.

75 Kancelář Národního výboru 1918; Z kanceláře Národního výboru 1918.

76 LUKES 1928, s. 12.

77 Aufruf 1918b; Volkstümlicher Anfängerkurs 1918. V těchto kurzech učil i český poštovní úředník František Mosler, který ve svém soukromém deníku 27. listopadu uvedl, že „v Opavě kdekdokde se učí česky.“ FICEK 1980, s. 44.

Zemského národního výboru pro Slezsko v Moravské Ostravě nabízeli delegáti provincie Sudetenland potraviny výměnou za černé uhlí. Ani tento způsob nebyl realizován, protože zboží žádané Ostravskem chybělo i na území provincie.⁷⁸ Příslib dodávky černého uhlí z německé části Slezska nebyl realizován. Politikové neměli a nemohli mít vliv na chod hospodářství, které fungovalo podle zcela jiných principů. Obyvatelstvo Opavy bez ohledu na národnost, vyznání či politickou příslušnost získávalo potraviny především v okolních vesnicích. S ohledem na sociální a bezpečnostní situaci vyzývaly české noviny zemědělské obyvatelstvo, aby poskytovalo potraviny i německým samozásobitelům.⁷⁹

Hospodářské důsledky kroků německých politiků si uvědomovala i řada obyčejných Němců. Německý venkov nebyl vždy nadšen vyhlášením Sudetenlandu, protože oblasti provincie byly často hospodářsky, obchodně, administrativně i společensky propojeny s městy, která se nacházela mimo provincii.⁸⁰ Část Němců na přelomu let 1918/1919 dokonce veřejně přiznala, že ekonomickou stabilitu jim pravděpodobně spíše zaručí Československo než poražený a ekonomicky vyčerpaný rakouský nebo německý stát. Iredentu německé politické reprezentace v českých zemích kritizovaly i některé německé noviny, např. *Mährisch-schlesische Presse* vycházející ve Frývaldově (dnes Jeseník). Na podzim 1918 uveřejnily tyto noviny názor anonymního čtenáře, který varoval před iluzemi a idealismem: „Hlavní otázkou je a zůstává ekonomická budoucnost pro nás a naše potomky, protože i ty nejkrásnější ideály se zatemňují s prázdnou peněženkou!“⁸¹ Opavský tisk takováto vyjádření odsuzoval jako odstrašující příklady národní lhostejnosti.

Výměnný a černý obchod probíhal nejen mezi obyvatelstvem, na nouzový způsob zásobování musely přistoupit i velké podniky a instituce, jako byly průmyslové podniky nebo železnice. Podnikatelé z oblasti Sudetenlandu jednali s československými úřady v Moravské Ostravě, často nezávisle na vedení provincie. Zástupci československých úřadů jim však pouze sdělili, že jediným viníkem nedostatku černého uhlí je vedení provincie Sudetenland.⁸² Po návratu německých podnikatelů veřejně prohlašovali, že situace Sudetenlandu je beznadějná. Jednání německých průmyslových kruhů oslabovalo autoritu zemské vlády provincie. Podporu politického vedení provincie v hospodářských kruzích a jednotu německého obyvatelstva shrnul výstižně historik německého národního hnutí Paul Molisch: „průmyslníci byli ochotni jednat s Čechy, pro věc Sudetenlandu nehodlali pohnout ani prstem.“⁸³

Volkswehr

K destabilizaci situace v provincii přispívaly také oddíly Volkswehru, které měly podle původního plánu nahradit císařskou armádu a v součinnosti s četnictvem zajišťovat klid a občanská a majetková práva obyvatelstva. Dalším motivem byla snaha vytvořit brannou moc na národním základu. Volkswehr, který vznikl v rámci provincie Sudetenland, tato vysoká očekávání nenaplnil. Podle konstatování vedoucích představitelů provincie tvořili nacionalističtí nadšenci mizivé procento

78 FREIBLER 1921, s. 131 a 154.

79 Zachovejte chladnou krev 1918.

80 Náklady německého venkovského obyvatelstva soudních okresů Moravský Beroun a Rýmařov v druhé polovině listopadu 1918 realisticky popisuje služební hlášení rytmistra četnictva Justua Schmidta opavskému 10. velitelství četnictva pro Sudetenland: „[...] německé obyvatelstvo, které má hospodářské vazby na Olomouc však nejeví žádnou zvláštní ochotu uznat Sudetenland [...]“. Zemský archiv Opava, fond Zemské četnické velitelství pro Slezsko, Opava (1876–1928), kart. 2, sign. 35.

81 Převzato z listu *Tropauer Zeitung*. Ein deutsches Blatt 1918. Podobně redakce novin *Neue Zeit* otiskla na začátku roku 1919 jako odstrašující příklad materialismu a národní lhostejnosti výrok prosté německé občanky. Žena veřejně uvedla, že Češi nejsou vůbec tak hrozní a celé dějiny jí můžou být ukradené. Hlavní věc je, že mají plné žaludky. Toto velmi lidové zhodnocení poválečné situace okruh jejich posluchačů kladně přijal. Ihr dummen Deutschen 1919.

82 MOLISCH 1932, s. 54.

83 Tamtéž.

členů Volkswchru, většina mužů vstupovala do služby z existenčních důvodů.⁸⁴ Ke zvýšení jejich akceschopnosti nepřispěl velitelský sbor ani zřizování vojenských rad u jednotlivých útvarů. Jeden z příslušníků Volkswchru, hejtman Pilz, po obsazení Sudetenlandu na veřejné schůzi prohlásil, že do těchto vojenských jednotek vstupovala individua s kriminální minulostí, povaleči, dezertéři a bolševici.⁸⁵

Podobně popisovaly poměry v opavském Volkswchru v druhé polovině listopadu 1918 také české noviny. Zpráva otištěná ve všech opavských českých listech uváděla, že mezi členy Volkswchru byl značný počet Čechů, ti však údajně své útvary často opouštěli a žádali o přijetí do českých národních gard.⁸⁶ Český tisk podrobně popisoval excesy, kterých se dopouštěli příslušníci jednotek Volkswchru. Český katolický tisk nazýval příslušníky Volkswchru „červenou gardou ozdobenou rudými kokardami“. Svévoleně konfiskovali dobytek, mouku a další potraviny. Na mnoha místech se zapojili do rabování obchodů a vojenských skladů, např. v Opavě na začátku prosince 1918. Často ohrožovali civilní obyvatelstvo střelnými zbraněmi, pytláčili.

Vojenští představitelé i vedení Sudetenlandu přestávali tuto složku ovládat, vedení provincie se obávalo obdobné revoluce, která proběhla na podzim roku 1918 v Budapešti.⁸⁷ Příliš nepomáhaly ani výzvy ke klidu zveřejňované vládou Sudetenlandu a opavským magistrátem.⁸⁸ Obavy z eskalace násilí podpořil i incident, ke kterému došlo 25. listopadu v Holasovicích u Opavy. Tato vesnice se měla stát součástí plánovaného koridoru. Ještě před jednáním české delegace s tamním obecním zastupitelstvem o nových volbách byla příslušníky Volkswchru komise zadržena a násilím eskortována vlakem do Opavy. V Opavě je německá hlídka odváděla na magistrát města s pokřikem „Das sind die Tschechischen Hunde von Národní výbor, die Troppau aushungern wollen.“⁸⁹ České noviny popisovaly rozčilení a neklid v řadách německého obyvatelstva, situace začala vykazovat známky radikalismu. Cestou opavskými ulicemi byli členové komise vystaveni opakovaným urážkám a fyzickému napadání, dokonce i ze strany přihlížejících dam. Po zákroku opavského starosty a zemského správce byli Češi propuštěni. Zemský správce, a dokonce i opavský starosta navštívili podle *Našeho Slezska* český Matiční dům, aby se osobně omluvili za nevhodné chování hlídky Volkswchru a některých obyvatel města.⁹⁰

Český tisk v Opavě pochopitelně událost mediálně využil. V reakci na tuto událost národní výbor dočasně zastavil dovoz potravin do města. Bezpečnostní situace ve městě se nadále zhoršovala, v městských sadech došlo k loupežné vraždě, neznámí pachatelé ohrožovali střelnou zbraní provinciála řádu minoritů, poté ho zamkli v kanceláři a odešli s větší finanční částkou. V obsáhlém článku vydaném 30. listopadu pod titulkem *Hrůzovláda Opavy* dokumentoval list *Naše Slezsko* nejkřiklavější skutky Volkswchru. Situaci v Opavě a v okolních obcích popisoval autor jako stav anarchie a bezpráví a přirovnával ji k bolševickým praktikám v Rusku.⁹¹ Chování příslušníků Volkswchru v Opavě a jejím okolí a radikalismus části mužstva potvrdilo i německé sociálnědemokratické periodikum *Schlesische*

84 Bývalý zemský hejtman provincie organizaci Volkswchr ve svých pamětech korektně označil za jistý druh zaopatřovacího ústavu. FREIBLER 1921, s. 135.

85 Nationalsozialistische Massenversammlung 1918.

86 Dnešní Opava 1918. Zprávy o českých příslušnících Volkswchru potvrzuje také *Schlesische Volkspreste*. Wer hat die Besetzung Troppaus 1918, s. 3.

87 FREIBLER 1921, s. 134.

88 Ein politischer Zwischenfall 1918; Aufruf 1918a. O napjaté atmosféře ve městě referoval Freibler v situační zprávě zaslané rakouskému kancléři Rennerovi datované 3. prosincem 1918. Ve zprávě uvedl, že obyvatelstvo regionu je naprosto vyčerpano a ve společnosti se šíří napětí a radikalismus: „[...] Kromě vojenských událostí hrozí mimořádně velké hospodářské a sociální nebezpečí. Obyvatelstvo je zcela vyčerpané a nadměrně rozrušené, mohlo by velmi snadno podlehnout radikalismu s nepředvídatelnými politickými důsledky. [...]“ Freibler požádal Rennera o svolení, aby mohl jednat přímo s československými úřady v Praze. KOCH – RAUSCHER – SUPPAN 1993, s. 242.

89 Vyslanci Národního výboru 1918; Hrůzovláda Opavy 1918, s. 1. O incidentu informuje i stížnost ZNV pro Slezsko vládě Sudetenlandu z 28. listopadu 1918, avšak bez uvedení větších podrobností. Zemský archiv Opava, fond Zemský národní výbor pro Slezsko, kart. 4, inv. č. 7.

90 Hrůzovláda Opavy 1918, s. 1.

91 Tamtéž.

Obsazení provincie Sudetenland v periodickém tisku

Bezpečnostní, hospodářská a zásobovací situace v Opavě i v rámci Sudetenlandu se stávala neudržitelnou a čekala na vnější řešení. Československé dráhy zastavily provoz přes provincii Sudetenland, telegrafní a telefonní spojení bylo odposloucháváno a cenzurováno, částečně bylo přerušeno. Průmyslníci, obchodníci i politikové očekávali pouze brzký příchod československého vojska bez ohledu na veřejné proklamace politického vedení provincie. Členové zemské vlády jednali 16. a 17. prosince s parlamentáři národního výboru o bezpečnostní situaci ve městě, tato jednání probíhala utajeně, pravděpodobně i z důvodu napjaté atmosféry, která ve městě a jeho okolí panovala.⁹³ Předání hlavního města provincie Sudetenland Opavy proběhlo v odpoledních hodinách 18. prosince 1918 na základě dohody zástupců národního výboru a zemské vlády Sudetenlandu. Informace o plánovaném obsazení města byla zemskou vládou a magistrátem města uveřejněna až 18. prosince dopoledne.

O jednáních se obyvatelé města dozvěděli až dodatečně 19. prosince 1918 z ostravského listu *Morgenzeitung*.⁹⁴ List asi nejstřízlivěji a nejobektivněji ze všech německých deníků popisoval i samotné předání moci zástupcům československé vlády. Deník převzal zprávu ostravské pobočky Československé tiskové kanceláře (dále ČTK) referující o příjezdu zástupců československé správy do Opavy. Noviny zvláště zdůraznily tu pasáž tiskové zprávy, která popisuje příjezd ministerského rady Josefa Šrámka⁹⁵ a dalších představitelů československé správy do města automobilem v doprovodu zemského hejtmana Sudetenlandu Roberta Freißlera.⁹⁶ Zprávu ČTK publikovaly rovněž noviny *Silesia*, redaktor však část textu o společném příjezdu Šrámka a Freißlera do města pravděpodobně záměrně vynechal.⁹⁷ Opavské noviny *Deutsche Post*, stranický list německých nacionálů (strany, kterou Freißler zastupoval), byly na detailní informace skoupější. Titulek uváděl, že obsazení Opavy proběhlo s vědomím dohodových států. Text zprávy uvádí, že zemská vláda Sudetenlandu dostala zprávu o připravovaném obsazení Opavy zcela neočekávaně, proto nezbyl čas na vydání instrukcí pro obyvatelstvo,

92 Podle zpráv německého sociálnědemokratického tisku bylo 13. prosince 1918 shromáždění příslušníků této ozbrojené složky velmi turbulentní a nepřehledné. V průběhu shromáždění projevila řada zúčastněných vojáků extrémní názory označované tehdy obecně termínem bolševismus. Zazněly výzvy k puči, k násilnému svržení vlády provincie, která byla podle mínění radikálů slabá, neschopná a národně vlašná, ale také k rabování. Nepřehlednost, nestabilitu poměrů a kvas dokreslovalo i vystoupení Čecha – příslušníka Národní gardy – ze sousedních Kateřinek, který požadoval radikální sociální revoluci a zúčastněně vyzval ke společnému budování československého státu. I samotný závěr shromáždění byl typický pro dobu, kdy se nový řád teprve rodí, předsedající totiž vyzval příslušníky branné moci provincie, aby se přihlásili do DNSAP. Druhý den se část příslušníků oddílů Volkswehr prohlásila za rudou gardu, vojáci si ozdobili čepice rudými kokardami a mezi obyvatelstvem se podle autora komentáře začala šířit panika. Wer hat die Besetzung Troppaus 1918, s. 3.

93 Opava obsazena 1918.

94 Troppau von den Tschechen besetzt 1918a; Nationalsozialistische Massenversammlung 1918; Massenversammlung 1918.

95 Josef Šrámek (1878–1937), právník, státní úředník. Po absolvování české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze působil dvanáct let jako úředník na okresních hejtmanstvích ve Fryštátě (dnes část Karviné) a Frýdku. Od roku 1913 působil jako tajemník zemské vlády slezské v Opavě, v roce 1917 byl jmenován okresním hejtmánem politického okresu Opava-venkov. Na podzim roku 1918, po dohodě všech tří národností, převzal správu okresního hospodářského úřadu v revíru moravskoostravském, následně byl pověřen vedením Ředitelství lidové výživy při Zemském hospodářském úřadu pro průmyslový obvod moravsko-slezský. Dne 18. prosince 1918 převzal vedení zemské agendy v Opavě, byl pověřen jejím vedením, zemským prezidentem byl jmenován v roce 1920. V úřadu působil do roku 1928, kdy byla československá část Slezska spojena s Moravou. V roce 1919 byl krátce členem československé plebiscitní komise na Těšínsku. Ve funkci zplnomocněného komisaře pro Ratibořsko (Hlučínsko) se snažil o integraci území Hlučínska a zejména jeho obyvatelstva do československého státu. SOLNICKÝ 2022, s. 149–156.

96 Troppau von den Tschechen besetzt 1918a.

97 Troppau von den Tschechen besetzt 1918b, s. 1.

na kontaktování a informování příslušných úřadů, vojska (Volkswehru), městské rady a úřadu starosty.⁹⁸

Československé vojsko po příchodu do Opavy zajistilo ve městě bezpečnost strategických objektů, veřejný pořádek a zákonnost, což velká část německých periodik a představitelů německé politiky samozřejmě nemohla a nechtěla veřejně přiznat. Německé noviny shodně označily 18. prosinec za den hanby pro německé obyvatelstvo, i sociálnědemokratická *Schlesische Volkspresse*. Na rozdíl od ostatního německého tisku hodnotila chování německého obyvatelstva Opavy při příchodu českých vojáků velmi přímočaře jako ostudné: „[...] 18. prosinec byl pro německou Opavu bezpochyby dnem hanby. Avšak v jiném smyslu, než by se mohlo zdát. Byla to hanba sledovat, jak se obyvatelé Opavy navzdory výzvě, aby zůstali doma, zvědavě tísnili na Horním náměstí jako stádo ovcí, aby byli ‚při tom‘, když do města vpochodovala československá armáda. Česká mládež, která se shromáždila z Opavy a okolí, by byla jen mizivou hrstkou, kdyby jí Opavané netvořili stafáž. A při poslechu věrohodně znějících pověstí šířících se ve městě se člověku do tváře vkrádal ruměncem hanby. Ti, jež můžeme považovat za skutečné Němce, zůstali doma a v očích se jim leskly slzy při pohledu na všechny ty hluboce bolestivé a hanebné události a incidenty [...]“.⁹⁹

Po obsazení města zůstávala situace nadále napjatá, došlo k několika incidentům mezi civilním obyvatelstvem a československými vojáky. Radikální část obyvatelstva města (členové a sympatizanti DNSAP) obviňovala vedení provincie ze zrady německých zájmů a z tajného vyjednávání s Čechy. Starosta města v novinách důrazně varoval obyvatele, zejména mládež, před neadekvátním jednáním a hrozcím stanným právem.¹⁰⁰ Situaci měly uklidnit dvě veřejné schůze na konci roku 1918. Členové bývalé zemské vlády Freißler a Jokl vysvětlovali veřejnosti okolnosti spojené s obsazením města a dávali tuto událost do souvislosti s poválečnými změnami ve střední Evropě. V projevu, z něhož 29. prosince 1918 obsáhle citovaly stranické noviny německých nacionálů *Deutsche Post*, Freißler uvedl, že před obsazením Opavy československými oddíly panovaly ve městě velmi nestabilní poměry, jejichž viníkem byla především místní domobrana – Volkswehr. Připustil, že den před příchodem československé armády došlo ve městě k řadě incidentů. Jako dezinformaci označil tvrzení, že členové vlády Sudetenlandu společně se třemi opavskými Židy požádali československou správu o vyslání vojenské asistence do Opavy.¹⁰¹ Okolnost, že doprovázel Šrámka při jeho cestě městem, vysvětlil bezpečnostními a právními důvody. Chtěl, aby do města vstoupil nejprve zástupce civilní správy, a nikoli vojenské oddíly. On sám se nabídl ministerskému radovi jako záruka bezpečného průjezdu městem.¹⁰²

Český tisk příchod československého vojska do Opavy přivítal a podrobně popisoval příchod československých vojáků do města. Kromě střízlivého titulku

98 Die Besetzung 1918.

99 Westschlesien 1918, s. 2.

100 Das drohende 1918.

101 Podle těchto neověřených zpráv intervenovalo pět vlivných opavských Židů (některé prameny uvádějí tři) u představitelů vojenského velitelství v Moravské Ostravě. Požadovali obsazení Opavy československou armádou, aby nedošlo k úplnému hospodářskému kolapsu města a bolševickému převratu. V delegaci měl údajně být i majitel největšího opavského obchodního domu Breda David Weinstein a také členové politického vedení provincie. Tato informace kolovala po městě, ještě širší publicity se jí dostalo na veřejné schůzi DNSAP. Někteří z vystupujících obviňovali z tajného vyjednávání s českou stranou také vládu provincie Sudetenland. Weinstein uveřejnil v prosinci dementi v inzertní části tiskového orgánu DNSAP *Neue Zeit*. Aféra byla projednávána 20. prosince 1918 i na schůzi městské rady. Starosta města sice na úvod sdělil, že neproběhla žádná jednání mezi zemskou vládou Sudetenlandu a Národním výborem v Opavě týkající se obsazení Opavy, následně však konstatoval, že proběhla jednání mezi opavskou delegací (jména zúčastněných se podle starosty nepodařilo zjistit) a zástupci Zemského národního výboru pro Slezsko. Starosta Opavy potvrdil, že členové této delegace žádali členy ZNV o vyslání československé vojenské asistence do Opavy. Na žádost představitele židovské obce dr. Sonnenscheina starosta výslovně uvedl, že mezi členy této delegace nebyli Židé. Celý případ měl soudní dohru. V lednu 1919 projednával opavský soud žalobu Freißlera, Jokla a opavských podnikatelů Weinsteina, Lichwitze a Ecksteina na Oskara Wischina, který pronesl na veřejném shromáždění DNSAP výroky o tajných vyjednáváních zemské vlády a opavských podnikatelů s Čechy. Stürmische Volksversammlung 1918; Sitzung des Troppauer Gemeinderates 1918; Verurteilung 1919.

102 Eine Protestversammlung 1918.

Opavského věstníku *Opava obsazena československým vojskem*,¹⁰³ který možná u mimoopavských čtenářů mohl evokovat vojenskou operaci, a titulků *Našeho Slezska a Bezručova kraje se silným vlasteneckým patosem Opava zase českou!*¹⁰⁴ a *Slavný den české Opavy. Železným krokem vyvíjely se události*¹⁰⁵ reagoval v uvedené situaci asi nejvýstižněji agrární *Slezský venkov*, který článek o příchodu československého vojska do Opavy uvedl titulkem *Jsme pány ve svém domě*.¹⁰⁶

Protesty a iluze. Od pádu Sudetenlandu k rozhodnutí v Saint-Germain

Po obsazení Opavy skončila formální jednota německých politických subjektů. Neúspěch projektu nazvaného Sudetenland posloužil jako záminka pro obnovení polemik v rámci německého politického tábora. Již na podzim roku 1918 můžeme v německém tisku v Opavě sledovat obrození DNSAP na lokální politické scéně. Impulsem pro razantní nástup německých národních socialistů nebylo jen rozlučkové turné dlouholetého předsedy, vídeňského advokáta Waltra Riehla po Západním Slezsku, ale zejména příchod ideologa strany Rudolfa Junga do Opavy. Ostatní německé strany se musely z pragmatických důvodů přizpůsobovat radikalismu DNSAP. I v uvedeném období by se však našly ideje, které do jisté míry sjednocovaly německé politické subjekty působící na českém území.

Cílem německé politiky byla snaha uplatnit zásady Wilsonova práva na sebeurčení národů i pro bývalé provincie. Tyto myšlenky se zrcadlí ve zpravodajské i publicistické části německého stranického tisku. Vzhledem k výsledku válečného konfliktu byly ovšem naděje na splnění tohoto požadavku českých Němců už od počátku velmi nízké, proto začala od prvních měsíců roku 1919 *Deutsche Post* německou veřejnost pomalu připravovat na realitu nekompromisních mírových podmínek.¹⁰⁷ Přesto ve sledovaném německém tisku převažovalo negativní stanovisko vůči poválečným poměrům a také iluze, že rozhodnutí mírové konference zvrátí politické poměry.

Politikové a novináři obou národních uskupení sledovali pečlivě česká i německá lokální a celostátní periodika, jak to ukazuje řada polemik a komentářů na stránkách lokálního tisku. Německý tisk se v této době příliš nesnažil o konstruktivní přístup, který by vedl k uklidnění veřejného mínění. Už v lednu 1919 povzbuzoval německé obyvatelstvo k účasti na volbách do národního shromáždění Německého Rakouska, přestože se československé úřady snažily těmto aktivitám bránit.¹⁰⁸ Argumentem všech komentářů bylo samozřejmě právo na sebeurčení národů. V *Deutsche Post* povzbuzoval pozdější poslanec a senátor za DNP v Národním shromáždění republiky Československé Heinrich Brunar z Cukmantlu německé obyvatelstvo slovy: „[...] Máme nezpochybnitelné právo hlásit se k občanství Německého Rakouska a také právo volit naše zástupce do ústavodárného národního shromáždění [...]“.¹⁰⁹

Německá sociální demokracie ve Slezsku ke konci roku 1918 manévrovala mezi požadavkem práva na sebeurčení, tak jak ho propagoval předák německé sociální demokracie v Čechách Josef Seliger,¹¹⁰ a spoluprací s českými sociálními demokraty. Na přelomu let 1918/1919 podobně jako další strany žádali sociální demokraté připojení k Německu, roli mohla sehrát i agitační činnost konkurenční DNSAP a křesťanských sociálů. Stanovisko sociální demokracie vysvětloval stranický list

103 Opava obsazena 1918.

104 Opava zase českou 1918.

105 Slavný den české Opavy 1918; Železným krokem 1918.

106 Jsme pány 1918.

107 Die Friedenskonferenz 1919.

108 Konání voleb bylo naplánováno na polovinu února 1919, hlasování mělo proběhnout i v regionech bývalých německých provincií na území českých zemí.

109 Die Wahlen 1919.

110 HORN - MAURER 1997, s. 44 a násl.

na začátku ledna 1919 příznivými podmínkami pro vítězství socialismu v Německu: „[...] Nikdy jsme nebyli nacionalisty v tom smyslu, jak to chápe německé buržoazní hnutí. Nikdy jsme nezapomněli, že boj proletariátu proti kapitalismu musí být veden na mezinárodní úrovni. Socialismus může zvítězit – což právě v současné době dokazuje příklad Ruska – pouze tehdy, bude-li rozhodující boj veden po celém světě, přinejmenším vůdčími civilizovanými národy. Přitom není překážkou, že jednotlivé civilizované národy mohou díky svému vzdělání, rozvinutému průmyslu a organizaci dovést socialismus k vítězství jako první. Jsme přesvědčeni, že tomu tak je v případě Německa. A to je také hlavní důvod, proč se ze všech sil snažíme o sjednocení s Německem, aby i ostatní národy dosáhly vítězství a Socialistická internacionála rozdrtila kapitalismus se všemi jeho důsledky [...]“.

Rétorika sociální demokracie velmi ostře vystupovala proti československým občanským stranám, nikoli vůči českým sociálním demokratům: „[...] Vášnivě a smrtelně je naše nepřátelství vůči české buržoazii, která s námi vede hospodářský boj, která se snažila nás vyhladovět a která s námi nyní zachází tak, jak zachází nepřítel s dobytou zemí. A kdo kvůli svému původu nechce nebo nemůže se zapojit do tohoto boje, který nám byl vnucen, ať ustoupí stranou a nechá nás bojovat samotné. [...]“¹¹¹ Uvedené stanovisko sice pravděpodobně komplikovalo vztah k části členské základny, voličům, a zejména k české sociální demokracii, pokud však můžeme soudit z dochovaných archivních materiálů a periodického tisku, opouštěla německá sociální demokracie v regionu společnou německou národní platformu a sbližovala se s českými sociálními demokraty.¹¹²

V první polovině roku 1919 můžeme v německém tisku sledovat i pozvolné snahy německých politických subjektů o konsolidaci a náznaky snah o integraci do politického systému Československa.¹¹³ Přes všechny výhrady k poválečným poměrům se německé strany začaly připravovat na obecní volby. Protože i v této době iluzí zůstala většina čelných představitelů německých politických stran realisty, vedení německých politických stran bylo již od února 1919 informováno o mírových podmínkách dohodových států.¹¹⁴

Ani jednota českých politických stran na Opavsku již na počátku roku 1919 neexistovala. Zanikala v průběhu posledních měsíců roku 1918. Na první pohled by se mohlo zdát, že se na konci roku 1918 český tisk na Opavsku zaměřil na jiná témata. Česko-německé vztahy však ustupovaly do pozadí pouze zdánlivě. Český tisk nebyl vždy spokojen s postupem československé administrativy, vyčítal jí především nedůslednost a shovívavost: „Nynější spoluobytelé československé republiky Němci nemohou se rozloučiti za nic na světě s dosavadními výsadami, nemohou si zvyknouti na náš pořádek. Co se jim tu nelíbí, proč tolik křičí a kdo je tomu naučil? [...] Děje se jim skutečně křivda, je jim hůř než nám v bývalém Rakousku, že tolik nařikají? [...] Víme, jak kopance bolí, nepřejeme je žádnému, ani jim ne, a jak už mohli poznati nebude se opláceti stejně stejným; hájí se jen právo a nebere se ani jim, co je každému národu nejdražšího. Vláda s nimi chce jednati a jedná v nejjemnějších rukavičkách a co nejblahosklonněji, vychází se všemožně vstříc, jen aby se cítili v republice doma, aby cítili, že nechceme ani jedinou německou duši, že je nechceme ani snísti ani pověsiti. [...] Mazlíček vídeňské vlády si nerad zvyká na samostatný, poctivý a na právu založený život. Parasiti vůbec neumějí sami o sobě žít. Němci nám kradli děti, brali majetek. [...] Představte si, jak se na nás natřásali, co že nás všechno po válce čeká, jak nám ukážou ‚furorem teutonicum‘ v pravé podobě, jak nám ‚ty sokoli svinski‘ vyženou z tvrdé palice – a teď najednou přes noc všechno to tam! Svět jim namlouvá, že jsou poraženi, že je československý stát a oni že mají býtí řádnými občany jeho, mají zanechatí všech šílených, krvavých myšlének, mají se klidně dívati na červenou

111 National und international 1919, s. 2.

112 Die Wahlen 1919.

113 Deutsche Volksversammlung 1919; BRUNAR 1919b, s. 2; BRUNAR 1919a, s. 2.

114 MOLISCH 1932, s. 147.

košili sokolů a prokletou trikoloru, která na ně působila jako červený šátek na krocana. [...] Narostl jim velký hřeben v bývalém Rakousku a ten nechce dolů. Musejí si však uvědomiti, že už nežijeme v Rakousku z milosti a že trpělivost má i v republice své meze, že v republice také známe velezrádce. [...]“¹¹⁵

Na podzim roku 1918 zformulovaly a zveřejnily české politické strany politické, školské a kulturní požadavky českého obyvatelstva v Opavě. Základem byla účast Čechů na správě obecních záležitostí. Rozšíření obecního výboru žádali opavští Češi ihned po vyhlášení samostatnosti Československa. Městská rada sice rozšířila obecní výbor o reprezentanty dalších politických stran, zástupci české menšiny v Opavě však mezi nimi nebyli.¹¹⁶ K úpravě došlo až v lednu 1919, kdy bylo opavské obecní zastupitelstvo rozpuštěno a nahrazeno správní komisí. Současně bylo zavedeno úřadování v obou jazycích. Změna politických poměrů se projevila i v oblasti školství zvýšeným zájmem rodičů o umístění dětí v českých školách. Dalším požadavkem proto bylo zajištění dostatečných prostorových kapacit pro české školy ve městě.

Krátce po příchodu československého vojska do Opavy uspořádali Češi v městských sadech promenádní koncert k počtě prezidenta Masaryka. V budově opavského divadla se poprvé hrála česká představení. Změny byly viditelné i v ulicích města. Bylo zavedeno dvojjazyčné označení ulic, některé ulice a náměstí byly přejmenovány (např. ulice Bismarckova, Wenzelidesova nebo náměstí Františka Josefa I.). Němečtí živnostníci začali své podniky opatřovat znakem československé republiky a českými nápisy, psanými ne vždy dokonalou češtinou. *Slezský venkov* uváděl jako příklad podnik Emilie Kornelové, která se rozhodla na vývěsní štít svého hostince přidat i český název *Hostinec pod tři střešněmi*.¹¹⁷ Inzertní a společenské rubriky novin avizovaly, že začala plesová sezona, a informace o sněhové pokrývce v Gräfenbergu (dnes Lázně Jeseník) byly příslibem kvalitních podmínek pro zimní sporty.

Úřady se snažily o zlepšení zásobování domácností potravinami i uhlím, přesto se situace neuklidnila. Od prvních měsíců roku 1919 probíhaly v Opavě i dalších městech protesty, které byly iniciovány nejen nacionálními pohnutkami a frustrací z vyústění válečného konfliktu. Faktorem, který přispíval k nespokojenosti, byla v řadě případů i sociální situace části městského obyvatelstva. Do svých domovů přicházeli vojenští navrátilci. V příhraničních oblastech operovaly skupiny německých nacionalistů a bývalých příslušníků Volkswehru, které odešly po zániku Sudetenlandu do Německa. Aktivizovala se také nacionální uskupení na území Československa. Podle dochovaných archivních materiálů plánovaly tyto skupiny na jaře 1919 provedení politického převratu, tomu však československá administrativa zabránila.¹¹⁸

Český občanský tisk postup úřadů schvaloval: „[...] Tak měla si počínati naše vláda hned při okupaci Opavy, neměla navlékati v jednání s Němci opavskými žádných rukaviček, měla použiti železné pěstě a nesleviti v ničem. Ovšem byly zde různé důvody, proč se tak stalo, avšak dnes důvody ty zmizely a musí vláda, pak-li chce docíliti pokoje a klidu, neúprosně podrobiti všechno chování se Němců zostřenému dozoru a nepovoliti v ničem, ani v tom nejmenším. Máme důkazy, máme celou sbírku materiálů po ruce a přáli bychom si, aby vláda sdělila veřejnosti, jak hodlá na příště s Němci opavskými a zvláště s bývalými samozvanými Sudetenlandu zacházeti. Po tom po všem, co se v Opavě stalo, je zapotřebí exemplárního potrestání všech provinilců, bez ohledu na povstání [...]“¹¹⁹

115 A oni křičí napořád 1919.

116 České zastoupení 1918.

117 České nápisy v Opavě 1919.

118 Zemský archiv Opava, fond Zemská vláda slezská, kart. 5139, inv. č. 2436, sign. XIII/125; XII/127; Zemský archiv Opava, fond Krajský soud Opava, sign. Vr 490/20; Národní archiv Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra 1919–1924, inv. č. 225–139–8.

119 To se mělo státi dříve 1919.

V prvních měsících roku 1919 probíhaly v Opavě i dalších městech Západního Slezska protestní schůze a veřejné demonstrace proti československému státu, které mnohdy končily krvavě. Nejznámější protesty německého obyvatelstva v Československu proběhly v řadě měst 4. března 1919, v den prvního zasedání rakouského národního shromáždění. Pokud sledujeme vývoj na území Západního Slezska a severní Moravy, byla sociální situace a měnová reforma probíhající v prvních březnových dnech mnohdy silnější motivací k protestům, stávkám, schůzím a dalším akcím. Snahy československé administrativy a ozbrojených sil o konsolidaci poměrů se staly rozbuškou nepokojů.¹²⁰ Incidenty si vyžádaly oběti na životech nejen mezi demonstrujícími, ale také v řadách příslušníků pořádkových sil. Lokální opavský tisk si všímal zejména událostí v Opavě, Bruntálu, Novém Jičíně a Šternberku.¹²¹

Periodický tisk nám v uvedeném případě nemůže dát odpověď, proč ke střetům došlo, nepřináší objektivní vyličení těchto událostí. Německý tisk psal o nevinných ženách, dětech a starcích, kteří se stali obětmi české zvěle. Odmítal připustit, že by někteří z účastníků demonstrací použili proti bezpečnostním složkám střelné zbraně. Zraněné a mrtvé mezi vojáky spojoval se střelbou do vlastních řad.¹²² České noviny psaly o německo-maďarském spiknutí proti republice,¹²³ o vzpouře německých nacionalistů. Stejně sugestivně líčily čtenářům výtržnosti Němců, které předcházely zásahu československých bezpečnostních sil, a také chování německého obyvatelstva v průběhu zásahu četnictva a vojska.¹²⁴ Nejstřízlivější a pravdě nejbližší popis událostí nalezneme v dochovaných archivních dokumentech.¹²⁵ Hlášení zemského prezidenta Šrámka a zemského četnického velitelství v Brně adresované prezidiu ministerstva vnitra popisují bez emocí průběh akcí i následný zásah pořádkových sil na základě úředních hlášení bezpečnostních složek. Vyvracejí také zprávy českých novin, které zpochybňovaly loajalitu četníků německé národnosti.¹²⁶

120 Susanne Horn-Maurer a Karl Braun se ve svých studiích v časopise *Bohemia* zaměřili na období konce roku 1918 a prvních měsíců roku 1919 v německých oblastech Čech. Změnu náklady obyvatelstva v regionu bývalé provincie Deutschböhmen spojují s agitací politických stran, především však s incidenty (výtržnosti, drancování, konfiskování potravin a zásob), které způsobili příslušníci československé armády, zejména legionáři. Není zohledněna sociální situace v českých zemích v době po ukončení světového konfliktu. Braun popisuje především vlastní průběh protestů v německých oblastech Čech. HORN-MAURER 1997, s. 52–54; BRAUN 1996, s. 365 a násl.

121 Dokumenty zasláné prezidiu ministerstva vnitra podrobně popisují průběh protestů dne 4. března 1919 ve Šternberku. Demonstranti skandovali protičeská hesla, za použití násilí vstoupili do budovy okresní politické správy, inzultovali správce okresního hejtmanství a pokřikovali „Nieder mit ihm, heraus mit ihm, nieder mit den Tschechen!“ Posléze zaútočili střelnými zbraněmi na vojenskou asistenci, jeden z účastníků zastřelil z bezprostřední blízkosti jednoho z členů vojenské hlídky. Než útočník mohl ránu opakovat, byl asistencí zastřelen. Poté se rozpoutala střelba z domů proti vojsku, vojenskému oddílu se po déletrvajícím přestřelce podařilo obnovit pořádek. V průběhu protestů byl demonstrant smrtelně postřelen i vojin československé armády německé národnosti. Vojsko mělo 2 mrtvé a 5 těžce zraněných. Po zákroku zůstalo 16 mrtvých a 15 zraněných účastníků protestu. Československé jednotky přivolané z Olomouce rozvášněné davy rozptýlily. Národní archiv Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra 1919–1924, inv. č. 225–137–16. Podobně popisuje události ve svých pamětech státní zástupce Jan Knaibl, v monografii *Češi a Němci 1918–1938* také historik Johann Wolfgang Brügel. KNAIBL 1932, s. 48–58; BRÜGEL 2006, s. 132–133. Nešlo o první takový protest ve městě. Masová demonstrace ve Šternberku proběhla už v druhé polovině ledna 1918. Jak uvedl korespondent *Schlesische Volkspreste*, byl tento pokojný protest motivován sociálními pohnutkami: „Obrovská drahota a nedostatek téměř všech potravin a spotřebního zboží vyhnaly i zde jinak trpělivé a klidné obyvatelstvo do ulic, aby si vybojovalo svá práva. V sobotu 18. tohoto měsíce se po bouřlivém shromáždění v dělnickém domě, na kterém promluvil několik dělnických vůdců, zformoval mohutný protestní průvod, který se vydal k okresnímu úřadu. Cestou se k průvodu přidávalo stále více lidí, takže během několika minut vzrostl počet demonstrantů na 4000–5000. Delegace přednesla u okresního úřadu požadavky obyvatelstva. Poté ještě někteří řečníci uklidňovali shromáždění, následně se povykyjící a pískající dav rozešel. [...] demonstrace se účastnili nejen muži a ženy z dělnických vrstev, ale také řada příslušníků střední třídy a měšťanstva. K výtržnostem nedošlo, avšak nouze obyvatelstva dosáhla krajního stupně a pokud nebude rychle nalezeno řešení, je třeba se obávat vážnějších nepokojů [...]“ Teuerungs-demonstration 1919.

122 Ein Blutbad in Sternberg 1919.

123 Německo-maďarské spiknutí 1919.

124 Ze Šternberka 1919; Obrázky z dneška 1919.

125 Národní archiv Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra 1919–1924, inv. č. 225–138–3. KNAIBL 1932, s. 48–58.

126 Ze Šternberka 1919.

Mírová smlouva ve Versailles a Saint-Germain

V prosinci 1918 po obsazení většiny území německých provincií v českých zemích požádala prostřednictvím rakouské vlády politická reprezentace českých Němců dohodové mocnosti o uskutečnění plebiscitu na území bývalých německých provincií. Požadavek referenda byl postupně dohodovými mocnostmi odmítnut. Myšlenka uspořádání plebiscitu se však i v první polovině roku 1919 objevovala nadále v úvahách německých politiků. V první polovině roku 1919 probíhaly intenzivní diplomatické aktivity, které se dotýkaly německých oblastí českých zemí a také regionu Těšínska. Opavská německá politická reprezentace se podle možností do těchto jednání zapojovala. Bývalý zemský správce Fürer se na jaře 1919 zapojil do diplomatických aktivit na Ostravsku a Těšínsku.¹²⁷ Bývalý zemský hejtman Freiðler byl členem delegace Německého Rakouska na mírové konferenci, společně se sociálním demokratem Joklem sondařoval situaci v únoru 1919 na mezinárodním socialistickém kongresu v Bernu.

Mírová konference se samozřejmě týkala i otázky českých Němců. Československá politická reprezentace hájila zásadu historických hranic českých zemí, zároveň si však uvědomovala problematičnost této myšlenky. Tomáš G. Masaryk i Edvard Beneš si byli vědomi rizik, která mohla silná německá menšina v Československu způsobit. Proto podle Kurala¹²⁸ oba politikové po jistý čas uvažovali o odstoupení části německých oblastí ve prospěch Rakouska a Německa. Obdobného názoru byl i další český politik Rudolf Bechyně. V první polovině roku 1919 u českých politiků nakonec zvítězila koncepce historického státního práva.

Část rakouské delegace se v průběhu mírové konference nakonec přiklonila ke stanovisku, že i začlenění německých území do československého státu má své výhody. Němci se takto v Československu stanou významnou politickou silou, kterou československá politická reprezentace bude muset zapojit do politického i hospodářského života. Kromě rakouského kancléře Rennera nakonec toto stanovisko podporovali i někteří němečtí politikové z českých zemí. Vedle sociálního demokrata Josefa Seligera z Liberce z uvedených důvodů nakonec akceptoval a podpořil začlenění německých území do Československé republiky i opavský politik Robert Freiðler.¹²⁹

Němečtí liberálové a průmyslníci na podzim 1919 na stránkách tisku odsuzovali údajnou licoměrnost Freiðlera v době existence Sudetenlandu. Označili tehdejší postup politiků v Západním Slezsku za politické dobrodružství a hazard, který snížil naděje na výhodný start celého německého společenství v nových státoprávních poměrech. Zejména starší generace konzervativních nacionalů Slezska pravděpodobně uvedené Freiðlerovo stanovisko nesdílela. Toto stanovisko nesdíleli ani němečtí radikálové z DNSAP. Nebezdůvodně byli stoupenci hospodářské spolupráce označováni radikály z DNSAP termínem „Wirtschaftspolitiker“.¹³⁰

Liberální deník *Ostrauer Zeitung* novou vizi a program československých Němců představil veřejně jako jeden z prvních v úvodníku už 19. prosince 1918. Oznamoval čtenářům definitivní konec jedné z etap česko-německých vztahů a nový začátek v rámci československého státu. Vytýčil vlastně koncepci práce německých politických stran a program německých kulturních a společenských organizací. A také předznamenal sjednocení sudetských Němců v druhé polovině třicátých let 20. století: „Od včerejška přestal německý Sudetenland existovat jako samostatná část státu. Tak se po celých Čechách a Moravě dostalo do závislosti československé národní vlády i bývalé Rakouské Slezsko. [...] Úkolem každého národního vedení a státnictví musí být jasně vidět a zvážit také výhody dané

127 Více např. MOLISCH 1932, s. 147; VALENTA 1960, s. 289–309; VALENTA 1964, s. 30.

128 KURAL 1993, s. 17–18.

129 Tamtéž, s. 18.

130 Na schůzi v Opavě konané 26. března 1924 předseda DNSAP Rudolf Jung použil termín „Wirtschaftspolitiker“ jmenovitě pro bývalého zemského hejtmana Sudetenlandu a politika DNP Roberta Freiðlera. Národní archiv Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra 1919–1924, inv. č. 225–147–9.

situace, jejíž nevýhody jsou zřejmé. Je třeba především vzít v úvahu, že v tomto ohledu nám Němcům v Sudetech může prospět pouze to, pokud se nám podaří sjednotit se ve státním útvaru, do kterého se nejprve začlenila pouze část z nás. Naši spolubojovníci, jejichž počet každým dnem roste, jsou zároveň ochrannou hrází. V novém československém státě nežije, nebojuje a nepůsobí žádná slabá menšina začleněná do cizího území, [...], ale tvoří blok více než tři a půl milionu Němců od Prešpurku a Spiše až po Opavu a Podmokly. Žádná síla je nezlomí, právo na sebeurčení nakonec opět zvítězí. Staré přísloví nás učí, že v neštěstí je útěchou mít přátele; my, Němci žijící v jazykovém ostrově, tuto útěchu plně oceňujeme a vážíme si jí. Naši národní jednotu nebude sice možno prosadit při nadcházejícím míru na státní úrovni, ale jazykově a kulturně je nezníčitelná, poroste, prohloubí se a upevní společnou nouzí. Pokud tedy zůstaneme sjednoceni s Němci z Čech, Moravy a Slezska ve stejném státě, v Československu, bude to mít tu výhodu, že se posílí postavení všech Němců v novém státě. Není tedy důvod k zoufalství, [...]. Takové spojení by mohlo také významně posloužit věci svobody a humanity a tím i smíření národů, skutečnému míru spravedlnosti a lásky. K tomu však zdaleka nestačí současná situace, která v sobě skrývá mnoho nepříjemného, ba dokonce nesnesitelného. Je zapotřebí ji vědomě využít a připravit Němce k tomuto důležitému dílu. [...] Úplně nám chybí jednotná organizace Sudetských Němců v ekonomické a kulturní oblasti; neexistují ani náznaky sjednocení, které by muselo zahrnovat také Němce ze Spiše a Prešpurku. Úkolem jsou společné porady, konference, společná národní rada, obranné svazy. [...] A platí: pokud bude muset v novém státě žít více Němců, dokonce i velké, uzavřené oblasti, jižní Morava, Západní Slezsko, a především německé Čechy, má to také výhody, které je třeba rozpoznat, zhodnotit a rozhodně využít. [...]“¹³¹ Podobně uvažovali i pražští Němci, obyvatelé dalšího z německých jazykových ostrovů v Československu. Jak uvádí Karl Braun, použil v první polovině ledna 1919 podobné argumenty redaktor listu *Prager Tagblatt* v polemice s předákem německých sociálních demokratů v Čechách Josefem Seligerem.¹³²

Definitivní konec iluzí německé veřejnosti o poválečném uspořádání přineslo uzavření mírové smlouvy s Německem. Názory realistického proudu německých liberálů a části nacionálů ve Slezsku prezentoval Freißler konzervativní Opavě ze Saint-Germain-en-Laye, kde asistoval u oficiální rakouské delegace. V opavském deníku *Deutsche Post* popsal 16. června 1919 situaci otevřeně: „Nebude-li podepsán, pak nastane nová a vážná situace, zejména s ohledem na velké sociální hnutí, které probíhá po celém světě. Pokud jde o návrh míru pro Německé Rakousko, co se týče územních ustanovení, je zjevně pod vlivem nástupnických států, jimž bylo v hojné míře splněno každé přání. Hospodářské podmínky, pokud jsou známy, musíme označit jako neproveditelné. [...] Vyhlídky sudetských zemí na to, že by na mírové konferenci mohlo být zajištěno slavnostně proklamované právo na sebeurčení, jsou mizivé. Konečné postavení Němců bude proto pravděpodobně určeno politickým bojem v rámci samotného českého státu. Naléhavě žádám obyvatelstvo, aby se chopilo této myšlenky, kterou jsem již několikrát prosazoval a zdrželo se aktů svépomoci, které při současném poměru sil situaci celku i jednotlivců jen zhorší, aniž by přinesly jakoukoli pravděpodobnost politického úspěchu. Na druhou stranu je třeba veškerou politickou energii, snad i nově zvolených obecních zastupitelů, směřovat k tomu, aby pražské Národní shromáždění bylo co nejrychleji nahrazeno zvoleným parlamentem.“¹³³

Mnohem nesmiřitelněji a bohužel i prorocky se k výsledkům mírových jednání vyjádřily noviny *Neue Zeit* ve svém komentáři *Zum Pariser Friedensdiktat*: „Pařížský mírový diktát není čestným mírem, je mírem zničujícím. Přináší rozdrobení Německa, hospodářskou stagnaci a tím následnou hospodářskou smrt. Pařížský

131 Schicksalsgenossen 1918.

132 BRAUN 1996, s. 360–361.

133 Dr. Freißler 1919.

mír se stal precedentem bezpráví nemající v mezinárodních vztazích obdoby. Nebude to mír, ale věčná válka. Krveprolévání a útrapy válečných let přes naše ponížení nejsou pryč, neboť tento mír obsahuje klíčivý zárodek nové války.“¹³⁴

V německých novinách, nejen v tisku spojeném s národněsocialistickou stranou, byla v průběhu první poloviny roku 1919 vydána řada podobně nesmiřitelných komentářů. Část politiků středostavovských německých stran (i těch hlásících se k nacionalismu) si v této době již uvědomovala nebezpečí radikalismu, který prezentoval periodický tisk extrémních politických subjektů. Usilovala o uklidnění situace a prosazování požadavků německého obyvatelstva na parlamentní půdě.

V českých listech byla stále přítomna euforie podzimu 1918, živá však zůstávala také příkoří minulosti. Silná byla také víra ve stabilitu poválečného uspořádání Evropy. Takto referuje o česko-německém vztahu agrární *Slezský venkov*: „[...] Slyšíme a čteme v novinách o jakýchsi vyjednáváních s Němci. Jakých tu třeba jednání? Mírová konference vytkla jako strana vítězná určité hranice, v nichž obývají s námi také Němci, proto patří tito Němci v náš stát. Republika spoludobyta proti vůli týchž Němců krví lidí jen českých a nazvána je rpb. čs. dohoda postarala se zákonem menšinovým o to, aby ani Němcům v rpb. křivděno nebylo [...]“.¹³⁵

Tisk Československé strany lidové *Naše Slezsko* byl ve srovnání s dalšími českými periodiky politicky flexibilní. Na rozdíl od nacionální rétoriky, kterou v této době v hojně míře používal český i německý tisk, byl komentátor *Našeho Slezska* schopen i v emocemi prosyceném období jara 1919 realisticky hodnotit situaci a zamýšlet se nad budoucností. V úvodníku vydaném těsně po událostech 4. března 1919 nevidí německé obyvatelstvo jako jednolitou masu nepřátelskou Čechům a československému státu. Identifikuje účastníky opavských protestů „[...] Všimneme-li si při demonstracích, kdo je dělá, setkáme se vždy s obchodními příručími, studenty, žáky měšťanských a obecných škol, slečinkami a dámami, kdežto osoby vážné, společensky významné, mimo nějakého Kudliča a Kromera, hledí zůstatí v pozadí, ba někdy přímo projevují nesouhlas. [...]“ Důvody opavských demonstrací spojil, možná nechtěně, s vypjatým nacionalismem v národnostně smíšených oblastech, který podporovala řada spolkových organizací (autor uvádí německý spolek *Nordmark*). Ani tento komentář nelze zobecnit, protože protestující v průmyslových městech – Novém Jičíně nebo Šternberku – pocházeli z jiných sociálních vrstev a národní motivace nebyla vždy primárním důvodem účasti na těchto veřejných akcích.

Autor také vyzdvihuje okolnost, která mohla být přitažlivá i pro některé vrstvy českých Němců. Touto okolností byla stabilita československého státu ve srovnání se sousedními zeměmi Rakouskem, Německem, Maďarskem, komentář používá pro Československo označení „[...] ostrov v rozbouřeném moři bolševismu a revoluce“ [...]. Připojuje i krátkou vizi do budoucnosti: „[...] Kojíme se nadějí, že až bude známo přesné ohraničení naší republiky, že potom se přihlásí i mezi Němci ku slovu živly rozvážné a že pak poměr mezi českým a německým lidem tak se upraví, že nebude stížnosti ani s té ani s oné strany. Potom asi Němci vidouce, že jim není ubližováno, nebudou pošilhávati za hranice, jak to dělají nyní [...]“.¹³⁶

Pro řadu německých politiků a národních pracovníků znamenaly události let 1918–1919 konec koncepcí, které v politice často celý aktivní život prosazovali. Část se dokázala přizpůsobit novým podmínkám, aktivně se účastnila poválečného politického života a pomohla zapojit německé strany do politického systému meziválečného Československa. Starší generace se i vzhledem k pokročilému věku stáhla do soukromí. Někteří jedinci vnímali porážku německých vizí střední Evropy

134 Zum Pariser Friedensdiktat 1919.

135 Otázka Němců 1919.

136 Němci a my 1919.

jako svou životní prohru. Jedním z nich byl i zdravotní rada města Opavy a činovník německých národních spolků Franz Perko, který zvolil extrémní řešení.¹³⁷

Závěr

Studie se zaměřila na období posledních měsíců roku 1918 a první poloviny roku 1919 v Opavě a okolí. Snahou bylo posoudit možnosti využití periodického tisku jako historického pramene při studiu historie Opavy a Opavska v uvedeném období.

Období posledních měsíců roku 1918 a první poloviny roku 1919 bylo naplněno událostmi a převratnými změnami, nejinak tomu bylo i v případě Opavy a Opavska. Standardním pramenem historického výzkumu jsou, také pro uvedené časové období, především dokumenty vzešlé z činnosti různých institucí. V případě zvoleného období v opavském regionu je však historik limitován dostupností tohoto typu pramene. Studie se snažila využít pro doplnění a popsání regionální historie český a německý periodický tisk vycházející zejména v Opavě. Výběrově využívá novin vydávaných v sousední Moravské Ostravě a také v Těšíně. Na základě periodického tisku studie přibližuje konec existence habsburské monarchie v regionu, sleduje paralelní aktivity Čechů a Němců.

Světový konflikt, který v té době pomalu končil, přinesl mezi civilní obyvatelstvo v zázemí pocit ještě větší nejistoty z budoucnosti a strach z radikalizace. Možných důsledků sociálních nepokojů si bylo vědomo i politické vedení obou národů. Společným zájmem obou politických reprezentací byla snaha řízeně zvládnout rozpad mnohonárodnostního státu bez větších národních a sociálních konfliktů. Tato snaha byla patrná v jednání představitelů obou národních uskupení. Politické se snažili vyvarovat konfliktů, jež by se mohly stát rozbuškou rozsáhlejších nepokojů, prostřednictvím tisku usilovali o zmírnění radikalismu, který přinesla doba nedostatku i vojáci vracující se do svých domovů. Pouze periodika extrémních politických uskupení napomáhala další radikalizaci společnosti.

Dobová literatura neposkytuje podrobnější informace o událostech v Opavě a okolí (např. převzetí rakouské správy, první jednání mezi slezskými Čechy a Němci, okolnosti spojené s příchodem českého vojska do Opavy a převzetí zemských úřadů a dalších institucí zástupci československé administrativy). České vzpomínkové texty, vydávané u příležitosti výročí vzniku Československa, se proměnou doby a plynutím času stávaly obecnějšími. Německá literatura je ve srovnání s českou z pochopitelných důvodů méně rozsáhlá. Zemský hejtman provincie Sudetenland Robert Freißler vydal své politické paměti krátce po událostech roku 1918–1919. Z hlediska základní faktografie jsou jedním z významných pramenů pro mapování historie tohoto období, musíme však uvedený text chápat především jako obhajobu vlastní politické činnosti autora v době rozpadu monarchie a jednání o poválečném uspořádání střední Evropy. Jak české, tak i německé publikace vynechávají řadu událostí, které dokumentují vztah české a německé politiky v Opavě a na Opavsku. Další německá literatura z období třicátých let 20. století, popisující tyto události, je již poznamenána měnící se politickou situací ve střední Evropě.

137 V Opavě zemřel dne 13. března 1919 na následky otravy Franz Perko (1868–1919), zdravotní rada města Opavy. Duševní stav Franze Perka byl podle autora nekrologu silně poznamenán událostmi let 1918–1919: „Doktor Perko již delší dobu trpěl silnou duševní depresí, k níž do značné míry přispěly politické události posledních měsíců. Vojenské zhroucení Centrálních mocností, o jejichž vítězství byl přesvědčen, svou pevnou vírou o oprávněnosti naší věci a o vysokém kulturním poslání německého národa, ho zasáhlo [...] až do samého nitra jeho bytosti.“ Franz Perko pocházel z Budína, kde jeho otec působil jako plukovní lékař. Studoval v Klagenfurtu, Mariboru a Jihlavě. Vysokoškolská studia absolvoval v letech 1887–1893 na lékařské fakultě Německé univerzity v Praze. Po studiích působil jako horní a obvodní lékař v Nýřanech u Plzně. V letech 1911–1913 byl poslancem za německou liberální stranu v českém zemském sněmu, kam byl zvolen za kurii měst ve volebním obvodu Litoměřice. Patřil k angažovaným německým národním pracovníkům, byl aktivním členem spolku *Deutscher Schulverein*. Dr. Perko 1919. Matrika zemřelých uvádí jako příčinu úmrtí „duševní poruchu a melancholii“. K tomu je dodatečně dopsáno, že zemřelý spáchal sebevraždu otrávením. Zemský archiv v Opavě, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, Matrika římskokat. f. ú., P. Marie – probošství, sign. Op I 52, inventární číslo 8453. Matrika zemřelých.

Lokální periodický tisk také přibližuje vývoj nálad a chování obyvatelstva města a snahy německých i českých politických stran aktivizovat nejširší vrstvy obyvatelstva. Na podzim roku 1918 se podobně jako v jiných regionech českých zemí i v Opavě mísila radost, euforie, smutek, pesimismus, lhostejnost a pragmatismus. Česká politika stála na straně vítězné koalice, měla tedy předpoklady českou veřejnost úspěšně mobilizovat a usměrňovat, mj. pomocí periodického tisku. V národnostně smíšeném prostředí Opavy a Opavska mohla česká politika stavět na odkazu několika generací národních, kulturních a osvětových pracovníků. I v německém táboře si přes mnohdy nekompromisní proklamace byli politikové vědomi limitů, které vytyčil výsledek konfliktu. Podobně jako v řadě oblastí Německých Čech – Deutschböhmen¹³⁸ i většina německého obyvatelstva Opavy pohlížela po letech slibů na podzim roku 1918 lhostejně na aktivity svých vůdců a podobně i na příchod československého vojska. Část německého obyvatelstva pružně reagovala na změnu politických poměrů (podnikatelé, živnostníci a také muži, kteří jako dobrovolníci sloužili československém vojsku), Tito lidé očekávali lepší podmínky pro své aktivity v československém státě.

Klidné předání moci proběhlo i v dalších oblastech Západního Slezska především díky postoji obou lokálních politických reprezentací. Reprezentanti provincie Sudetenland si na rozdíl od vedení provincie Deutschböhmen¹³⁹ byli vědomi vlastních možností, neodmítali jednání s českými politiky. Ve srovnání s hejtnem provincie Deutschböhmen Rudolfem Lodgmanem a jeho zástupcem Seligerem musíme zmínit i vědomí odpovědnosti opavských politiků nejen vůči vlastním stranám, ale především vůči obyvatelstvu. Nenásledovali příkladu obou předáků provincie Deutschböhmen a neuprchli do zahraničí.¹⁴⁰ Po předání moci československé administrativě nadále aktivně napomáhali k bezproblémovému etablování československé administrativy (Freiřlerova jednání s vůdci Volkswehru v Krnově¹⁴¹). Podobně jednali i představitelé československé administrativy v čele se zemským prezidentem Šrámkem.

Ne ve všech případech se periodický tisk ukázal jako vhodný pramen pro popsání historických událostí. Příkladem je zpravodajství o německých protestech, které proběhly 4. března 1919 v řadě lokalit na území bývalé provincie Sudetenland. Pokud srovnáme popis uvedených událostí zprostředkovaný českými a německými novinami, dostaneme dva zcela rozdílné pohledy na protestní průvody, shromáždění a zejména na aktivity československých bezpečnostních složek. V případě těchto událostí tedy zřejmě nejpravdivější popis nalezneme v dochovaných úředních hlášení. Periodický tisk vytvořil vlastní mediální obraz událostí, které se bez ohledu na jejich skutečné příčiny a průběh staly v německém prostředí symbolem svévole československých bezpečnostních složek.¹⁴²

Na konci roku 1918 a v první polovině roku 1919 většina německých novin v Opavě vkládala naděje do mírové konference, která měla rozhodnout o budoucnosti českých a slezských Němců. V ostravském německém tisku se objevily první výzvy ke kulturnímu sjednocení Němců v Československu záhy po převzetí Opavy. Německé obyvatelstvo Moravské Ostravy, tvořící jeden z tzv. jazykových ostrovů, vidělo v této politické situaci příležitost k překonání již přežitého provincialismu, možnost koordinovat aktivity německého obyvatelstva a podnět k urychlení sjednocovacího procesu a vytváření německého společenství na území meziválečného Československa. Byla to už vlastně koncepce německých politických stran, kulturních a společenských organizací, která byla charakteristická pro další dvě desetiletí 20. století.

138 MAURER-HORN 1997, s. 42 a 52.

139 BRAUN 1996, s. 357–359; PEROUTKA 2003, s. 119–122.

140 PEROUTKA 2003, s. 234; CESAR – ČERNÝ 1962, s. 114–115.

141 BASEL – FIDLER 1971, s. 51.

142 LUKAS [1939]; BRAUN 1996, s. 372 a násl.

ARCHIVNÍ ZDROJE:

Národní archiv Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra
1919–1924, inv. č. 225-137-16; 225-138-3; 225-139-8; 225-147-9.

Zemský archiv Opava, fond Krajský soud Opava,
sign. Vr 490/20.

Zemský archiv Opava, fond Sbírka matrik Severomoravského
kraje, Matrika římskokat. f. ú., P. Marie – probošství,
sign. Op I 52, inv. č. 8453. Matrika zemřelých. Dostupné z:
<https://digi.archives.cz/da/permalink/be8e645a-f13c-102f-8255-0050568c0263/Obd1c35ba4d14821a8493d53bc47c31>

Zemský archiv Opava, fond Zemská vláda slezská, kart. 5139,
inv. č. 2436, sign. XIII/125; XII/127.

Zemský archiv Opava, fond Zemské četnické velitelství pro
Slezsko, Opava (1876–1928), kart. 2, sign. 35.

Zemský archiv Opava, fond Zemský národní výbor pro Slezsko,
kart. 4, inv. č. 7.

Zemský archiv Opava, fond Zemský národní výbor pro Slezsko,
kart. 12, inv. č. 21.

PRAMENY:

- **ech 1918a:** - ech. Nový všenněmecký list v Opavě.
Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku 7,
24. 8. 1918, č. 34, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/view/uuid:ff79654f-4dfd-4067-a1a5-cd449a6da629?page=uuid:801b813e-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

- **ech 1918b:** - ech. Opavská radnice opětně dokázala svoji
nenávisť. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7,
5. 10. 1918, č. 40, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:7f3a9712-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

A oni křičí napořád 1919: A oni křičí napořád. *Slezský venkov:*
orgán české agrární strany ve Slezsku 8, 1. 3. 1919, č. 9, s. [1–2].
Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:4cace593-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

An unsere Leser 1918: An unsere Leser, Freunde und Abnehmer!
Deutsche Wehr 28, 22. 6. 1918, č. 141, s. 1.

Aufruf 1918a: Aufruf! An die Bürger des Sudetenlandes.
Troppauer Zeitung 133, 24. 11. 1918, č. 270, s. 1.

Aufruf 1918b: Aufruf! Troppauer! *Troppauer Zeitung* 133,
15. 11. 1918, č. 262, s. 3.

BRUNAR 1919a: BRUNAR, Heinrich. Die Forderung der
Stunde. *Deutsche Post* 1, č. 106, 2. 4. 1919, s. 1–2.

BRUNAR 1919b: BRUNAR, Heinrich. Die Wahlen zur
Nationalversammlung und die Besetzung des Sudetenlandes
durch die Tschechen. *Deutsche Post* 1, č. 24, 10. 1. 1919, s. [1]–2.

BRUNAR 1919c: BRUNAR, Heinrich. Tschechische
Berichterstattung. *Deutsche Post* 1, č. 94, 21. 3. 1919, s. 1–2.

Bürger 1918: Bürger des Sudetenlandes! *Troppauer Zeitung* 133,
5. 11. 1918, č. 253, s. 3.

Čechoslováci 1918a: Čechoslováci. *Slezský venkov: orgán české*
agrární strany ve Slezsku 7, 14. 9. 1918, č. 37, s. [2]. Dostupné z:
<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/view/uuid:a10565fa-fb9c-4056-800b-5ae5dfdd394e?page=uuid:80fc1d49-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Čechoslováci 1918b: Čechoslováci. *Slezský venkov: orgán české*
agrární strany ve Slezsku 7, 21. 9. 1918, č. 38, s. [1–2]. Dostupné z:
<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/view/uuid:ed9e8af6-8a31-4322-8978-b01eafe8b962?page=uuid:7273ddc8-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

České nápisy v Opavě 1919: České nápisy v Opavě. *Slezský*
venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku 8, 8. 2. 1919, č. 6,
s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:472d459b-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

České zastoupení 1918: České zastoupení a opavská radnice.
Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku 7, 14. 12. 1918,
č. 50, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:7381a456-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Das drohende 1918: Das drohende Standrecht für Troppau.
Deutsche Post für Sudetenland 1, 25. 12. 1918, č. 13, s. 6.

Der Große deutsche Volkstag 1918: Der Große deutsche
Volkstag in Troppau. *Neue Zeit* 12, 17. 10. 1918, č. 57, s. 3.

Der Tag der Befreiung 1918: Der Tag der Befreiung. *Troppauer*
Zeitung 133, 15. 11. 1918, č. 262, s. 1–2.

Deutsche Volksversammlung 1919: Deutsche
Volksversammlung. *Deutsche Post* 1, č. 64, 19. 2. 1919, s. 3.

Die Besetzung 1918: Die Besetzung von Troppau durch die
tschechoslowakische Truppen. *Deutsche Post für Sudetenland* 1,
19. 12. 1918, č. 8, s. 1–2.

Die Friedenskonferenz 1919: Die Friedenskonferenz und der
Anschluß an Deutschland. *Troppauer Neueste Nachrichten* 1,
6. 2. 1919, č. 3, s. 1–2.

Die Geburtsfeier 1918: Die Geburtsfeier Deutsch-Oesterreichs
in Troppau. *Troppauer Zeitung* 133, 3. 11. 1918, č. 252, s. 1–2.

Dnešní Opava 1918: Dnešní Opava (22. 11. 1918). *Opavský*
věstník 21, 26. 11. 1918, č. 15, s. 2.

Doba přerodů 1918: Doba přerodů. *Slezský venkov: orgán české*
agrární strany ve Slezsku 7, 26. 10. 1918, č. 43, s. [1]. Dostupné z:
<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/view/uuid:c2e81e32-b423-4e15-b5ad-f8ddaca90a6?page=uuid:7533e84a-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Dr. Freißler 1919: Dr. Freißler über die Friedensbedingungen
und die Zukunft der Sudetendeutschen. *Deutsche Post* 1,
16. 6. 1919, č. 177, s. 1.

Dr. Perko 1919: Dr. Perko. *Troppauer Zeitung. Abendausgabe der*
Deutschen Post 1, 14. 3. 1919, č. 73, s. 2.

Ein Blutbad in Sternberg 1919: Ein Blutbad in Sternberg.
Troppauer Zeitung. Abendausgabe der Deutschen Post 1, 5. 3. 1919,
č. 65, s. 1–2.

Ein deutsches Blatt 1918: Ein deutsches Blatt Schlesiens für
den Anschluß an den tschechoslowakischen Staat. *Troppauer*
Zeitung 133, 20. 11. 1918, č. 266, s. 3.

Ein politischer Zwischenfall 1918: Ein politischer Zwischenfall
in Kreuzendorf. *Troppauer Zeitung* 133, 28. 11. 1918, č. 273, s. 3.

Eine Protestversammlung 1918: Eine Protestversammlung in
Troppau. *Deutsche Post* 1, 29. 12. 1918, č. 15, s. 2–3.

Eine stürmische Volksversammlung 1918: Eine stürmische
Volksversammlung. *Deutsche Post für Sudetenland* 1,
24. 12. 1918, č. 12, s. 4.

Eine tschechische Kundgebung 1918: Eine tschechische Kundgebung in Schlesien. *Troppauer Zeitung* 133, 27. 9. 1918, č. 222, s. 4.

- **er. 1918:** Otevřený list opavské městské radě. *Naše Slezsko* 9, 2. 10. 1918, č. 75, s. 1–2.

Hrdý projev 1918: Hrdý projev českého Slezska. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 28. 9. 1918, č. 39, s. [1–2]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:7c415418-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Hrůzovláda Opavy 1918: Hrůzovláda Opavy. *Naše Slezsko* 9, 30. 11. 1918, č. 91, s. 1–2.

Ihr dummen Deutschen 1919: Ihr dummen Deutschen! *Neue Zeit* 13, 13. 2. 1919, č. 13, s. 3.

Jediný rozumný 1918a: Jediný rozumný. *Bezručův kraj: časopis slezského lidu* 1, 28. 11. 1918, č. 1, s. 4. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:ad10e8f4-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

Jediný rozumný 1918b: Jediný rozumný. *Naše Slezsko* 9, 27. 11. 1918, č. 90, s. 3.

Jediný rozumný 1918c: Jediný rozumný. *Opavský věstník* 21, 26. 11. 1918, č. 15, s. 2.

Jediný rozumný 1918d: Jediný rozumný. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 30. 11. 1918, č. 48, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:837c118e-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Jednání Národního výboru 1918: Jednání Národního výboru se zástupci slezských Němců u zemského presidenta svobodného pána z Widmannů. *Opavský věstník*, č. 89, 5. 11. 1918, s. 2.

Jsme pány 1918: Jsme pány ve svém domě. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 21. 12. 1918, č. 51, s. [2–3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:824cb93b-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Kancelář Národního výboru 1918: Kancelář Národního výboru v Opavě. *Naše Slezsko* 9, č. 86, 13. 11. 1918, s. 3.

Massenversammlung 1918: Massenversammlung im Dreihahnensaal. *Neue Zeit* 12, 29. 12. 1918, č. 78, s. 2–3.

Národní výbor 1918: Národní výbor jediným legálním představitelem národa československého. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 26. 10. 1918, s. [2]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/view/uuid:c2e81e32-b423-4e15-b5ad-f8ddaca90a6?page=uuid:7533e84b-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

„Naše Slezsko“ o nás píše 1918: „Naše Slezsko“ o nás píše. *Bezručův kraj: časopis slezského lidu* 1, 28. 11. 1918, č. 1, s. 4. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:ad10e8f4-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

Naším pánům odběratelům 1918: Naším pánům odběratelům, *Bezručův kraj* 1, 5. 12. 1918, č. 2, s. 5. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:4d9b3229-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

National und international 1919: National und international. *Schlesische Volkspreste* 16, 7. 1. 1919, č. 2, s. 1–2.

Nationalsozialistische Massenversammlung 1918: Nationalsozialistische Massenversammlung. *Neue Zeit* 12, 25. 12. 1918, č. 78, s. 2–3.

Němci a my 1919: Němci a my. *Naše Slezsko* 10, 8. 3. 1919, č. 20, s. 1.

Německému obyvatelstvu 1918: Německému obyvatelstvu města Opavy. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 23. 11. 1918, č. 47, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:7ab4998e-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Německo-maďarské spiknutí 1919: Německo-maďarské spiknutí proti československé republice. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 8. 3. 1919, č. 10, s. [1]. Dostupné z: <https://kramerius.msvk.cz/view/uuid:b18e135c-91a6-435a-8978-298ccb60aea2?page=uuid:4876b5a1-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Neu-Oesterreich 1918: Neu-Oesterreich. *Silesia* 59, 20. 10. 1918, č. 251, s. 1. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/21189/edition/18604?search=cmVzdWx0cz9hY3Rpb249QWR2YW5jZWRTZWYy2hBY3Rpb24mdHlwZT0tMy-ZwPTAmcWYxPWF2YWlsYWJpGl0eTpBdmFpbGFibGUmdmF-sMT1xOnNpbGVzaWErY3phc29waXNtbyxOTE4>

Občan J. V. Červinkovi 1919: Občan J. V. Červinkovi. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 12. 4. 1919, č. 15, s. [3]. Dostupné z: <https://kramerius.msvk.cz/view/uuid:b4f7a39d-d8da-4ece-880d-9892353dc87b?page=uuid:4f0bbc4f-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Obrázky z dneška 1919: Obrázky z dneška. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 15. 3. 1919, č. 11, s. [4]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:3e537f0c-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Opava obsazena 1918: Opava obsazena československým vojskem. *Opavský věstník* 21, 20. 12. 1918, č. 102, s. 1.

Opava se hrozně chmuří 1918: Opava se hrozně chmuří... *Bezručův kraj* 1, 5. 12. 1918, č. 2, s. 4. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:4d9b0b18-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

Opava zase českou 1918: Opava zase českou. *Naše Slezsko* 9, 21. 12. 1918, č. 91, č. 97, s. 2.

Otázka Němců 1919: Otázka Němců v území naší republiky. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 30. 9. 1919, č. 61, s. [1]. Dostupné z: <https://kramerius.msvk.cz/view/uuid:a0e85e48-fba7-4eb5-b581-72711ad037cb?page=uuid:463e51a9-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Ověněný vlak 1918: Ověněný vlak. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 9. 11. 1918, č. 45, s. [4]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:830dbf59-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Panu Rýparovi 1919: Panu Rýparovi do památníku. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 12. 4. 1919, č. 15, s. [3]. Dostupné z: <https://kramerius.msvk.cz/view/uuid:b4f7a39d-d8da-4ece-880d-9892353dc87b?page=uuid:4f0bbc4f-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Prohlášení československého státu 1918: Prohlášení československého státu v Opavě. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 9. 11. 1918, č. 45, s. [1–2]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:830dbf56-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Prvá česká mše 1918: Prvá česká mše v Opavě. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 16. 11. 1918, č. 46, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:86905596-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Schicksalsgenossen 1918: Schicksalsgenossen. *Ostrauer Zeitung: Tagblatt* 29, 19. 12. 1918, č. 286 A, s. [1]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:406d9e50-70b3-11e4-83a5-001b63bd97ba>

Schůze Národního výboru 1918: Schůze Národního výboru se zástupci slezských Němců. *Opavský věstník*, 12. 11. 1918, č. 91, s. 2.

Sitzung des Troppauer Gemeinderates 1918: Sitzung des Troppauer Gemeinderates vom 20. Dezember 1918. *Troppauer Zeitung. Abendausgabe der Deutschen Post* 1, 23. 12. 1918, č. 10, s. 2.

Slavný den české Opavy 1918: Slavný den české Opavy. *Bezručův kraj: časopis slezského lidu* 1, 20. 12. 1918, č. 4, s. [1]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:d5fbc3a9-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

Stimmung im tschechischen Lager 1918: Stimmung im tschechischen Lager. *Troppauer Zeitung* 133, 13. 10. 1918, č. 236, s. 2.

Tábor lidu 1918: Tábor lidu na Ostré Hůrce. *Naše Slezsko* 9, 25. 9. 1918, č. 73, s. 1–2.

Teuerungs demonstration 1919: Teuerungs demonstration in Sternberg. *Schlesische Volkspresse* 16, 24. 1. 1919, č. 7, s. 2.

To se mělo státi dříve 1919: To se mělo státi dříve. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 22. 3. 1919, č. 12, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:4d9c75c5-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Triumfální odjezd 1918: Triumfální odjezd venkovských členů Národního výboru. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 9. 11. 1918, č. 45, s. [4]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:830dbf59-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Troppau von den Tschechen besetzt 1918a: Troppau von den Tschechen besetzt. *Morgenzeitung und Handelsblatt* 6, 19. 12. 1918, č. 351, s. 1. Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=muh&datum=19181219&seite=1&zoom=58>

Troppau von den Tschechen besetzt 1918b: Troppau von den Tschechen besetzt. *Silesia* 59, 19. 12. 1918, č. 302, s. 1–2.

V pozdních hodinách 1918: V pozdních hodinách večerních dne 30. října 1918. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 9. 11. 1918, č. 45, s. [4]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:830dbf59-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Verhandlungsschriften 1918: *Verhandlungsschriften des Troppauer Gemeinderates. Jahrgang 1918*, 25. 9. 1918, č. 22, Troppau: Verlag des Bürgermeisteramtes, 1918.

Verurteilung 1919: Verurteilung eines gefährlichen Verleumders. *Deutsche Post* 1, 12. 1. 1919, č. 26, s. 2.

Volkstümlicher Anfängerkurs 1918: Volkstümlicher Anfängerkurs für die tschechische Sprache. *Troppauer Zeitung*, č. 262, 15. 11. 1918, s. 6.

Vyslanci Národního výboru 1918: Vyslanci Národního výboru zatčeni ztýráni a ohroženi na životě. *Bezručův kraj: časopis slezského lidu* 1, 28. 11. 1918, č. 1, s. 4. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:ad10e8f4-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

Wach auf Deutschschlesien 1918: Wach auf Deutschschlesien! *Silesia* 59, 12. 10. 1918, č. 245, s. 2. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/21189/edition/18604?search=cmVzdWx0cz9hY3Rpb249QWR2YW5jZWRTZWYyY2hBY3Rpb24mdHlwZT0tMyZwPTAmcWYxPWF2YWlsYWJpbGl0eTpBdmFpbGFibGUmdmFsMT1xOnNpbGVzaWERY3phc29waXNtbysxOTE4>

Was geschieht mit Österreich 1918: Was geschieht mit Österreich. *Silesia* 59, 12. 10. 1918, č. 245, s. 1. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/21189/edition/18604?search=cmVzdWx0cz9hY3Rpb249QWR2YW5jZWRTZWYyY2hBY3Rpb24mdHlwZT0tMyZwPTAmcWYxPWF2YWlsYWJpbGl0eTpBdmFpbGFibGUmdmFsMT1xOnNpbGVzaWERY3phc29waXNtbysxOTE4>

Was wir wollen 1918: Was wir wollen. *Sudetenland* 1, 8. 12. 1918, č. 1, s. 1.

Wer hat die Besetzung Troppaus 1918: Wer hat die Besetzung Troppaus provoziert? *Schlesische Volkspresse* 15, 24. 12. 1918, č. 103, s. 3.

Wer hat gewandelt 1918: Wer hat gewandelt? *Schlesische Volkspresse* 15, 18. 10. 1918, č. 84, s. 1–2.

Westschlesien 1918: Westschlesien unter tschechischer Herrschaft. *Schlesische Volkspresse* 15, 20. 12. 1918, č. 102, s. 1–2.

Wo waren die Troppauer 1918: Wo waren die Troppauer? *Neue Zeit* 12, 20. 10. 1918, č. 58, s. 1.

Z kanceláře Národního výboru 1918: Z kanceláře Národního výboru v Opavě. *Naše Slezsko* 9, č. 88, 20. 11. 1918, s. 2.

Zachovejte chladnou krev 1918: Zachovejte chladnou krev! *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 7, 23. 11. 1918, č. 47, s. [3]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:7ab4998e-789f-11e9-8d81-001b63bd97ba>

Ze Šternberka 1919: Ze Šternberka. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 8, 8. 3. 1919, č. 10, s. [2]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:4876dcb2-7d22-11e9-a2b5-001b63bd97ba>

Změna ve vydávání 1916: Změna ve vydávání Slezského venkova. *Slezský venkov: orgán české agrární strany ve Slezsku* 5, 19. 12. 1916, č. 101, s. [1]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:08906f51-789e-11e9-b1ea-001b63bd97ba>

Zum Pariser Friedensdiktat 1919: Zum Pariser Friedensdiktat. *Neue Zeit* 13, 22. 5. 1919, č. 35, s. 1.

Železným krokem 1918: Železným krokem vyvíjely se události. *Bezručův kraj: časopis slezského lidu* 1, 20. 12. 1918, č. 4, s. [1]–2. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:d5fbc3a9-3641-11e7-b6ad-001b63bd97ba>

LITERATURA:

ADAMUS 1935: Adamus, Alois. *Dějiny novinářství na Ostravsku v přehledu*. Moravská Ostrava: s. n., 1935.

BARTOŠ – SCHULZ – TRAPL [1995]: BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960, Sv. 14: Okresy: Opava, Bílovec, Nový Jičín*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, [1995].

BASEL – FIDLER 1971: BASEL, Ladislav – FIDLER, Pavel. *Severní Morava a západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do roku 1919: (s přihlédnutím k oblasti nynějšího okresu Bruntál)*. Bruntál: Vlastivědný ústav, 1971.

BRAUN 1996: BRAUN, Karl. Der 4. März 1919. Zur Herausbildung sudetendeutscher Identität. *Bohemia* 37, č. 2, s. 353–380.

BRÜGEL 2006: BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*. Praha: Academia, 2006.

CAJTHAML-LIBERTÉ 1924: CAJTHAML-LIBERTÉ, František. *Sláva a pád „Provincie Deutschböhmen“: příspěvek k dějinám československé revoluce a německé „protirevoluce“ na českém severu*. Ústí nad Labem: O. J. Bukač, 1924.

CESAR – ČERNÝ 1962: CESAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I. (1918–1929)*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962.

DOKOUPIL – MYŠKA 1996: DOKOUPIL, Lumír – MYŠKA, Milan (eds.). *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 6*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996.

FICEK 1980: FICEK, Viktor. Státní převrat na Opavsku. Deník z rodinné kroniky Františka Moslera. *Slezský sborník* 78, 1980, č. 1, s. 37–48.

FREIBLER 1921: FREIBLER, Robert (ed.). *Vom Zerfall Oesterreichs bis zum tschechoslowakischen Staate: eine historisch-politische Studie mit besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in Schlesien, Nordmähren und Ostböhmen*. Berlin: Hela-Verlag, 1921.

GALANDAUER 1988: GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:7ecb9600-68a9-11e3-8fee-005056827e51?page=uuid:4ab6ef60-a290-11e3-87a3-001018b5eb5c>

GAWRECKÁ 2018: GAWRECKÁ, Marie. Slezsko a vznik československé republiky v roce 1918. *Časopis Slezského zemského muzea – B* 67, 2018, č. 1–3, s. 13–26.

GAWRECKI 1970: GAWRECKI, Dan. Počátky extrémního německého nacionalismu. *Schönerer a rakouské Slezsko. Slezský sborník* 68, 1970, č. 2, s. 133–141; č. 3, s. 258–270.

GAWRECKI 2003: GAWRECKI, Dan a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2003.

GUDRICH 1928: GUDRICH, Otakar (ed.). *Deset let československého Opavska: 1918–1928*. Opava: [s. n.], 1928.

HORN-MAURER 1997: HORN-MAURER, Susanne. Die Landesregierung für Deutschböhmen und das Selbstbestimmungsrecht 1918/1919. *Bohemia* 38, 1997, č. 1, s. 37–55. DOI: 10.18447/BoZ-1997-2878.

JAKUBEC – PAŽOUT 2019: JAKUBEC, Pavel – PAŽOUT, Jaroslav (eds.). *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*. Litoměřice: SOA v Litoměřicích, 2019.

KNAIBL 1932: KNAIBL, Jan. *Vzpomínky státního zástupce*. Olomouc: [s. n.], 1932.

KNAPÍKOVÁ 2007: KNAPÍKOVÁ, Jaromíra. *Matice opavská: spolek, osobnosti a národní snahy ve Slezsku 1877–1948*. Opava: Matice slezská, 2007.

KOCH – RAUSCHER – SUPPAN 1993: KOCH, Klaus – RAUSCHER, Walter – SUPPAN, Arnold (eds.). *Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich 1918–1938. Bd. 1., Selbstbestimmung der Republik: 21. Oktober 1918 bis 14. März 1919*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1993.

KUBÍČEK 2001: KUBÍČEK, Jaromír. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:d56865eb-9e17-11e0-a742-0050569d679d>

KURAL 1993: KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha: R ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů, 1993. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f60a10b0-9560-11e2-9a08-005056827e52?page=uuid:9eaab840-a05c-11e2-9142-5ef3fc9bb22f>

LUKAS [1939]: LUKAS, Oskar. 4. März 1919: *Das sudetendeutsche Blutopfer für Grossdeutschland*. Karlsbad: Adam Kraft, [1939].

LUKEŠ 1928: LUKEŠ, Josef. *Přeměna slezského zemského výboru v zemskou správní komisi*. In: GUDRICH, Otakar (ed.). *Deset let československého Opavska 1918–1928*. Opava 1928, s. 10–13.

MARTINEK 2003: MARTINEK, Branislav. Několik poznámek k osobě dr. Roberta Freisslera. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. C* 6. Opava: SU, FPF, ÚHM, 2003, s. 325–331.

MOLISCH 1932: MOLISCH, Paul. *Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918–1919*. Wien: Braumüller, 1932.

MÜLLER 2006: MÜLLER, Karel a kol. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

MYŠKA 1995: MYŠKA, Milan (ed.). *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 3*. Opava – Ostrava: Ostravská univerzita, 1995.

MYŠKA – DOKOUPIL 2000: MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lumír (eds.). *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 1. (13.)*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2000.

OLDOFREDI [1925]: OLDOFREDI, Hieronymus. *Zwischen Krieg und Frieden: Erinnerungen*. Zürich: Amalthea-Verlag, [1925].

ONDERKOVÁ 1999: ONDERKOVÁ, Jana. *Sudeteland 1918*. Opava 1999. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta.

ONDERKOVÁ 2003: ONDERKOVÁ, Jana. Opavský purkmistr JUDr. Emil Rochowanski. *Opava 3 – Sborník k dějinám města*, Opava 2003, s. 55–58.

ONDERKOVÁ 2006a: ONDERKOVÁ, Jana. Deutsche Nationalpartei ve Slezsku. *Slezský sborník* 104, 2006, č. 3, s. 189–203; č. 4, s. 251–277.

ONDERKOVÁ 2006b: ONDERKOVÁ, Jana. České střední školství v Opavě na přelomu 19. a 20. století. *Opava: sborník k dějinám města*. Opava: Matice slezská, Zemský archiv v Opavě, 2006, s. 64–69.

Ostrá Hůrka 1925: *Ostrá Hůrka: historie slezského odboje*. Opava: Slezské dílo, 1925.

PAVELČÍKOVÁ 2007: PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Rudolf Gudrich: muž, se kterým se doba snažila držet krok*. Ostrava: Statutární město Opava ve vydavatelství Montanex, 2007.

PELC 2012: PELC, Martin. Vídeňský akademický buršenshaft „Silesia“ a Rakouské Slezsko. *Časopis Matice moravské* 131, 2012, s. 39–63.

PEROUTKA 2003: PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. 1/2, 1918–1919*. Praha: Academia, 2003.

POKLUDOVÁ 2007: POKLUDOVÁ, Andrea. *Obecní rada Opavy 1850–1912. Komunální samospráva hlavního města a její reprezentanti*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2007.

RATAJ 2016: RATAJ, Michael. *Německá žurnalistika a opavští Němci v ČSR: Svědectví dobového tisku*. Troppau: autor vlastním nákladem, 2016.

RUSINSKÝ 1946: RUSINSKÝ, Milan. *Kapitolky ze Slezska: Studie z kulturní minulosti*. Moravská Ostrava: Svět, 1946.

SCHMIED 1985: SCHMIED, Erich. Josef Wenzel Titta und der deutsche Volksrat für Böhmen. *Bohemia* 26, 1985, č. 2, s. 309–330.

SOLNICKÝ 2022: SOLNICKÝ, Pavel. Josef Šrámek. In: PELC, Martin a kol. *Slezští zemští prezidenti: 1849–1928*. Opava: Slezská univerzita, 2022, s. 149–156.

VALENTA 1960: VALENTA, Jaroslav. Plány německé buržoazie na neutralizaci Těšínska a Ostravska v l. 1918–1920. *Slezský sborník* 58, č. 3, 1960, s. 289–309.

VALENTA 1964: VALENTA, Jaroslav. Tak zvaný Sudetenland a počátky iredentistické politiky německé buržoazie ve Slezsku a na Ostravsku. In: GROBELNÝ, Andělín (ed.). *Sudetští Němci a Mnichov: materiály z konference historiků Severomoravského kraje*. Ostrava: Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, krajský výbor, 1964.

DIGITÁLNÍ ZDROJE:

František Jan Zíka [online]. Obec Dobrá Voda u Pacova. [Cit. 14. 4. 2026]. Dostupné z: <https://www.obecdobravoda.cz/obec/frantisek-jan-zika/>.